

ASIM US VE VAKİT: MİLLÎ MÜCADELE YILLARINA DAİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME (1919-1920)*

VOLKAN PAYASLI**

ÖZ

Bu çalışmada; 1919 ve 1920 yıllarının perde arkasını, İstanbul hkmetinin ikircikli politikasına rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da Kurtuluş Savaşını örgütlemek için vermiş olduğu mücadeleyi Asım Us'un kalemi ve Vakit gazetesine yansıyan manşetler üzerinden okunacaktır. Asım Us, Mülkiye yıllarından edinmiş olduğu bilgi birikimini yazılarına taşıyarak Kurtuluş Savaşının haklılığını ve hukuksal boyutunu -ömrünü adadığı- gazetesinde ortaya koymaya çalışmıştır. Özellikle bu durumu açıklarken kaleme aldığı yazılarını İzmir ve Trakya'nın demografik yapısını gösteren istatistiki verilere dayandırmıştır. Her zaman Türk nüfusunun Rum nüfusundan daha çok olduğunu dile getirmiş hatta tarafsız bir komisyonun bu konuda araştırma yapmasını dahi yazılarında talep etmiştir. Çalışmada Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal ayrıca İsmet (İnönü) ve Fevzi (akmak) paşaların Millî Mücadele'nin birer lideri olarak tanıtıldığına şahit olunulacaktır. Arşiv belgelerinin, dönem basınının, yerli ve yabancı gözlemcilerin aktardığı bilgilerle 1919-1920 yılına ışık tutmak ve literatürdeki noksanlığın giderilmesi araştırmanın temel amacıdır. Ayrıca bu çalışmayla İzmir'in Yunanlar tarafından haksız yere işgali, Sevr'e giden süreç, mağlup devletlere (Bulgaristan, Avusturya ve Macaristan, Almanya) yapılmayan ancak Osmanlı Devleti'ne yapılan haksız uygulamalar mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Asım Us, Mondros, San Remo, Sevr, Vakit, Wilson Prensipleri.

* Bu makalede Etik Kurul kararı gerektiren bir alışma bulunmamaktadır. / There is no study that would require Ethical Committee approval in this article.

** Do. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay/TÜRKİYE, vpayasli@mku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7495-9711

ASIM US AND VAKIT: A GENERAL EVALUATION OF NATIONAL STRUGGLE (1919-1920)

ABSTRACT

In this study, you will read the insight into the story of 1919 and 1920, Mustafa Kemal Pasha's resistance to organize the War of Independence in Anatolia despite the ambivalent policy of İstanbul Government through the headlines of Vakit and Asım Us' pen. By conveying the knowledge he gained during the years of the School of Political Science to his articles, Asım Us tried to reveal the justification and legal dimension of the War of Independence in his newspaper he devoted his life to. While explaining this situation, he based his articles on statistical data showing the demographic structure of İzmir and Thrace. He has always stated that the Turkish population is more than the Greek population, and even demanded in his articles an impartial commission to conduct a research on this subject. In this study, you will witness the Anafartalar hero Mustafa Kemal, İsmet (İnönü) and Fevzi Çakmak Pasha being introduced as the leaders of the National Struggle. The main purpose of this study is to shed light on the years 1919-1920 with the information provided by the native and foreign observers, those year's press and archive documents and to eliminate the deficiency in the literature. In addition, the unjust occupation of İzmir by the Greeks, the process leading to Sevres, and the unfair practices only against the Ottoman State- except for the other defeated states (Bulgaria, Austria, Hungary and Germany)- were examined in this study.

Keywords: Asım Us, Mudros, San Remo, Sevres, Vakit, Wilson Principle.

GİRİŞ

Asım Us'un Millî Mücadele'ye ilişkin görüşlerini anlamak ve anlatmak için onun düşün dünyasına etki eden yaşadığı coğrafyayı, dönemin tarihsel olaylarını ve okuduğu okulları bilmeyi gerektirir. Özellikle entelektüel gelişimine rehberlik eden hocalarını öğrenmek elzemdir. Zira ileride gazete köşesinde yazdığı yazıların temeli bu süreçlerin ürünü olacaktır. Aynı zamanda okuduğu kitapları yazdığı köşe yazılarını ve kendisinin büyük emek vererek çıkardığı Vakıf gazetesini ele almak analiz etmek çalışmanın ikmalî açısından büyük önem taşımaktadır. Yapılan araştırmada Asım Us'un derli toplu bir tercüme-i hâl bilgisine rastlanılmamıştır. Satır arası okumalardan elde edilen bilgiler ışığında hayatına dair önemli bilgiler tespit edilmiştir. Asım Us, 1884'te ticari ve ekonomik hayatın canlı, tarım ve hayvancılığın önemli bir geçim kaynağı olduğu Manisa'nın Gördes ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası tüccar Hacı Hulisi Efendi, annesi Sıdika Hanımdır. İki Meşrutiyet arası dönemde Türk siyasi ve düşünce tarihinde derin izler bırakan İsmail Hakkı (Hakkı Tarık Us) 1889'da ardından 1903'te Hasan Rasim dünyaya gelmiştir¹. İlköğrenimini doğduğu şehirde, orta öğrenimini Beşiktaş Askeri Rüştiye'sinde ve lise öğrenimini ise İstanbul Vefa İdadisinde tamamlamıştır. Lise yıllarında Türkçe ve Fransızca derslerine girmiş aynı zamanda idarecilik yapmış doğru bildiğini söylemekten sakınmayan Batı'nın düşünce tarzını özümsemeye çalışmış Hüseyin Cahit (Yalçın)², Bey'in talebesi olmuştur. Bir imtihan ile devletin idari ve siyasi teşkilatında kullanılmak üzere memur yetiştirmek için kurulan Mektebi Mülkiye'ye girmiştir. Öğrenciliği sırasında hiçbir siyasi teşekkül içinde yer almamış zamanının çoğunu okumakla geçirmiştir. Bu yıllarda sahip olduğu hukuk ve idarecilik bilgisini daha sonraki yıllarda

¹ **Taha Toros Arşivi:** TT561750; **Parlamento Tarihi,** C 5, D 6, (1939-1943), s.79; **3. Dönem Tercüme-i Hâl Varakası, TBMM Albümü,** C 1, (1920-1950), s.136; Nuri Akbayar, Orhan Koloğlu, **Gazeteci Bir Aile Us'lar,** Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara 1996, s.3; Salahattin Öztürk vd., "Hakkı Tarık Us", **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul 2012, s.188-189; Fuat Süreyya Oral, **Türk Basım Tarihi, (1919-1965),** C 2, Yeni Adım Matbaası, Ankara 1968, s.353; Hakkı Süha Gezgin, **Edebi Portreler,** Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s.402-420. (EK-1)

² 1876'da İstanbul'da doğdu. Yüksek Öğrenimini sürdürürken 1908'de gazetecilik hayatına atıldı ve İttihat ve Terakki'nin resmî yayın organı olan Tanin gazetesinin 1912'ye kadar editörlüğünü üstlendi. Savaş süresince 1908'den itibaren İstanbul Milletvekili olarak Mebusan Meclisinde Meclis Başkan Vekilliği yapmıştır. Savaştan önce Duyunu Umumiye Vekilliğini temsil etmiş ve savaş boyunca siyasi bir etkinliği olmamasına rağmen tutuklanmış ve Malta'ya sürgün edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. **FO,** R 7036/7036/44, s.117-118.

gazetecilik deneyimine aktardığı görülecek ve bu durum Us'un iyi bir gazeteci kimliğine bürünmesine vesile olacaktır. Mülkiyede iyi bir eğitim gören Asım Us, Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahit gibi ülkenin o çağdaki en üst düzey düşünürlerinden etkilendiği bir ortamda yetişmiş ve bu ona yepyeni ufuklar açmıştır. Abdülhamit'in istibdat yönetimine rağmen Mülkiye'nin özgürlükçü ve zengin bir kütüphane ortamı kendisine bol bol kitap okuma ve kültürel bir birikime sahip olma imkânı sağlamıştır. Anılarında Mülkiye yıllarına ilişkin not düşerken edebî eserleri okumaya çok meraklı olduğunu, Namık Kemal'in ve Abdülhak Hamit'in eserlerini- II. Abdülhamit Devri'nde- yasaklı olmasına rağmen yanında taşıyıp okula götürmekten çekinmediğini, bir aralık yasaklı kitapların kendisinden habersiz olarak öğretmeni Hüseyin Cahit tarafından alındığını anlatmıştır³.

Mülkiye Mektebi'nden 9 Temmuz 1907'de iyi derece ile mezun olmuştur. Buradan mezun olanların devlet kadrolarında iş bulma imkânı çoktu. Nitekim iki ay sonra Ziraat Bankası Piyango Kalemî Kâtipliğine atanmış ve bir yıllık tecrübesi sonrası idareci olmuştur. İkinci Meşrutiyet'in ve "Anayasal ve Parlamenter" sistemin tekrar yürürlüğe girdiği bir ortamda yani 1908'in eylülünde İzmir Vilayeti Maiyet Memurluğunda stajını tamamlamıştır. Bu sırada -13 Nisan 1909 tarihinde- şeriat isteyen bir grubun isyanına ve ardından askerlerin Abdülhamit'i Selanik'e sürgüne göndermelerine tanık olmuştur. Manisa'nın Gördes ilçesinde kaymakam vekilliği yapmış ve ardından 14 Eylül 1909'da Elmalı Kaymakamlığına atanmıştır. 1910'da İstanbul'a gelerek Hüseyin Cahit Bey'in isteği üzerine Tanin gazetesinde⁴ gazetecilik mesleğine ilk adımını atmıştır. Edebî ve mizahi yönden güçlü olan yazılarını haftada üç gün yayımlanan Tanin gazetesinde "Dereden Tepeden" adlı köşede paylaşmıştır. Yazıları ve yapmış olduğu karikatürlerle geniş halk kitlelerinin beğenisini kazanmıştır. Bu karikatürlerde kendisine yönelik eleştirileri de görmektediriz. Gazete, Meşrutiyet'in temel ilkelerini savunması ve yeni rejimin sembolü olması açısından önemlidir. İlk yazıları siyasi ve edebî mizah üze-

³ Nuri İnuğur, **Türk Basınında İz Bırakanlar**, Der Yayınları, İstanbul 1988, s.105; Asım Us, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, Kitabevi, İstanbul 2012, s. IX; Akbayar, Koloğlu, a.g.e, s.18-20.

⁴ Tanin hakkında bk. Mustafa Özbey vd., **Mütareke Dönemi Basını**, Minel Yayınevi, Ankara 2016, s.62; Münir Süleyman Çapanoğlu, **Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar**, Hür Türkiye Dergisi Yayınları, İstanbul 1962, s.75; **Taha Toros Arşivi**, Dosya No: 37; Doğan Çetinkaya, "Hüseyin Cahit Yalçın", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, C 3, İstanbul 2007, s.314-329.

rine olmuş ve yaptığı karikatürler bütün kesimlerce çok beğenilmiştir. Asım Us, dönemin siyasal ve düşünsel havası içerisinde muhafazakârlık ve liberalizm gibi düşünceleri analiz etmeye çalışmış aşırı bir siyaset yazarı olmadığı gibi siyasi polemiklere de girmemiştir⁵.

Gazeteciliğinin yanı sıra İstanbul Erkek İlk Öğretmen Okulu'nda hukuk ve ahlak bilgisi derslerine girmiş ve ek olarak Galatasaray Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 1913'te Balkan Savaşları'na ve imparatorluğun toprak kaybına tanıklık eden Asım Us, sürekli nükseden hastalığı nedeniyle İsviçre'nin Davos sanatoryumuna gitmiş ve Nisan 1914'te Avrupa'dan dönmüştür. Mayıs 1914'te Maliye Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğünde göreve başlamış ve boş zamanlarında Ahmet Cevat Bey ile ilkokullar için "*Anadolu'nun Yavrususun*" adlı 5 ciltlik kitabı yayına hazırlamış böylelikle bir gazete çıkaracak sermayeye haiz olmuştur. 1914'ün yazında Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte -yazılar yazdığı Sabah gazetesi başyazarı ve dostu olan- Ahmet Emin (Yalman)'in harp alanlarını gezmek üzere Almanya'ya gitmesi üzerine Sabah gazetesinin yönetimi Asım Us'a kalmıştır. Sabah gazetesinde başlayan arkadaşlık dostluğa dönmüş dünya savaşının getirdiği ekonomik buhran iki arkadaşın el ele vererek bir İstanbul gazetesi çıkarmalarına vesile olmuştur. İlk etapta gazeteye isim bulmakta zorlanan Us ve Yalman, Matbuat Müdürlüğünün ısrarı üzerine -1857'de Filip Efendi tarafından çıkarılan ve imtiyaz hakkı kalmamış saygın bir gazete olan- "Vakit" isminde karar kılmıştır. İttihatçıların fikir babası olan Ziya Gökalp ve parti üyesi olan Asım Us'un hocası Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey'in desteği ile 22 Ekim 1917'de Vakit adlı gazetenin ilk sayısı çıkarılmıştır. Yazı müdürlüğünü önce Ali Naci Karacan daha sonra ise Enis Tahsin Til yapmıştır. Gazetenin yazar kadrosunda Hakkı Tarık, Ahmet Rasim, Ahmet Şükrü Esmer ayrıca

⁵ Nahit Yüksel, "Tanin (1922-1925)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S 95, Bahar 2017, s.1-4; Ali Çankaya Mücellidoğlu, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C 3, Mars Matbaa, Ankara 1968, s.1136-1137; Asım Us, *Hatıra Notları*, Kitabevi, İstanbul 2012, s.III; Hakkı Süha Gezgin, *Edebi Portreler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005 s.401-402; Tanin hakkında bk. Mustafa Özbey vd., *Mütareke Dönemi Basını*, Minel Yayınevi, Ankara 2016, s.62; Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar*, Hür Türkiye Dergisi Yayınları, İstanbul 1962, s.75; *Taha Toros Arşivi*, Dosya No: 37; Doğan Çetinkaya, "Hüseyin Cahit Yalçın", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C 3, İstanbul 2007, s.314-329; Volkan Payaslı, "Mehmet Asım Us ve Vakit: Bir Gazetecinin Gözünden Millî Mücadele Yıllarına Dair Bir Kesit (1919)", *Millî Mücadele'nin Başlangıcının Yüzüncü Yıldönümünde 1919*, ed. İbrahim Bozkur, Umur Karabulut, Nobel Yayınevi, Ankara, 2019, s.307-339.

Türk edebiyatının önemli isimlerinden Reşat Nuri, Ruşen Eşref, Ziya Gökalp ve Halide Edip yer almıştır. Us ve Yalman ülke menfaatlerini her şeyden üstün tutmayı ve bu konuda ödün vermemeyi ilke edinmişlerdi⁶. Gazete, Kurtuluş Savaşı'nı her aşamada desteklemiş, millî iradeye önem verip her zaman Anadolu'nun ortasında bir meclisin açılmasını istemiştir. Hatta Ankara'ya insan ve silah kaçırmada önemli roller üstlenmiştir. Anadolu'daki zaferleri ağır sansür koşullarına rağmen başta İstanbul olmak üzere tüm dünya kamuoyuna duyurmayı başarmıştır. Ulusal direnişi bütün gücü ile desteklediği gibi Atatürk ilkelerine bağlı kalmayı başarmıştır⁷. Anadolu'nun bir cephesi de "Vakit Yurdunda" kurulmuştur⁸. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali üzerine İttihatçılığa yakın İtilafçılara uzak ve eleştirel tutumu nedeniyle Ahmet Emin İngilizler tarafından Malta'ya sürgün gönderilmiştir. Bunun üzerine gazetenin bütün sorumluluğu Asım Us'a kalmıştır⁹. Elde edilen arşiv belgelerinden Büyük Taarruz sonrası gazetenin gümrük vergisinden muaf tutulduğu anlaşılmaktadır¹⁰. Us, Lozan Konferansı'na giden heyet arasında -gazeteci olarak- yer almıştır. Lozan Konferansı'nın kesintiye uğramasından sonra 18 Mart 1923'te Ahmet Emin Yalman'ın da anılarında belirttiği üzere Yalman gazete hisselerini Asım Us'a satmıştır. Bundan sonra gazeteyi Hakkı

⁶ BOA, Yer: Y.PRK.MK.1-8, Belge Tarihi: H-21-11-1295; Orhan Bayrak, **Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü, (1831-1993)**, Kül Yayınları, İstanbul 1994, s.152; Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basını**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s.123; Detaylı bilgi için bk. Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, 1. Cilt (1888-1922)**, İstanbul 1997, s.354-357; Necip Fazıl Kısa Kürek de anılarında gazetenin İstanbul'un en yüksek tiraja sahip olduğunu, Mehmet Asım'ın Başyazar olmasına rağmen bütün iplerin Hakkı Tarık'ta olduğunu, küçük kardeşleri olan Hasan Rasim'in şiir meraklısı olduğunu kaleme almıştır. Bk. Necip Fazıl Kısakürek, **Babali**, C 19, Büyük Doğu Yayınları, 1999, s.39; Bülent Varlık, "Mütareke ve Millî Mücadele Basını", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1202; Hülya Baykal, **Türk Basın Tarihi (1831-1923)**, Afa Matbaacılık, 1990, s.210-211.

⁷ İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, İş Bankası, Ankara 1981, s.4-5; Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Basın**, İletişim Yayınları, Ankara 1992, s.63; **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, C 2 (1941- 1960), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.297; "Vakit Nasıl Hazırlanır", **Vakit**, 22 Ekim 1946.

⁸ Hakkı Süha Gezgin, "Vakit'in Yıldönümünü Kutlarken", **Vakit**, 22 Ekim 1946.

⁹ Asuman Tezcan, **Ahmet Emin Yalman: Dönemi ve Gazeteciliği**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007, s.100-101; Yalman, **a.g.e.**, s.498-519.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. **BCA**, 30.18.1.1, Yer no: 6.38.1.

Tarık ile çıkarmaya başlamıştır¹¹. Türkiye Cumhuriyeti'nin öncü kadrolarından birinci ve ikinci adama (sırası ile Atatürk ve İsmet İnönü) yakın olan Asım Us, Atatürk'ün dilde başlattığı sadeleştirme akımına uyararak gazetesinin adını 22 Kasım 1934'te "Kurun" olarak değiştirmiş ve gazete 1939'da tekrar "Vakit" adını almıştır. Gazetede yaşanan dönüşümler sırasında Us, Türk dış politikasında Meclis içinde ve dışında aktif bir siyaset izlediği gibi izlenimlerini raporlar halinde Meclis'e ve gazetesine aktarmıştır¹². 1927'de TBMM için yapılan seçimlerde III. Dönem Artvin milletvekili olarak mecliste yerini almıştır. Artvin'den IV, Çoruh'tan V, VI, VII ve VIII. Dönemlerde milletvekili seçilen Asım Us, Mayıs 1946'da emekliye ayrılmıştır.

11 Aralık 1967'de geçirdiği trafik kazası sonucu hayata veda etmiştir. İstanbul Karacaahmet Mezarlığı'na defin edilmiştir. Malumat-ı Kanuniye, Usulü Tahrir ve Karikatür adlı yapıtları vardır¹³.

I. Mondros Mütarekesi'nden TBMM'nin Açılışına Dair Bazı Tespitler

Birinci Dünya Harbi Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı olmuştur. Birlikte savaşa girdiği devletler (Bulgaristan, Avusturya-Macaristan, Almanya), İngiltere, Fransa ve Rusya karşısında ağır galibiyetler alınca İstanbul hükûmeti zor durumda kalmıştır. Özellikle Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi Boğazlar'da İngiliz ve Fransız tehdidini artırdığı gibi Filistin ve Irak Cephesi'nin çökmesi Ekim 1918'de kurulan İzzet Paşa hükûmetini mütareke yapmaya zorlamıştır¹⁴. Bu sırada Halep'in kuzeyinde bulunan Mustafa Kemal Paşa, Padişaha çektiği telgrafta Sadaretin İzzettin Paşa'ya verilmesini, yeni kabinede kendisi ile birlikte Fethi (Okyar), Rauf (Orbay), İsmail (Canbolat), Tahsin Beylerin ve Şeyhülislam Hayri Efendinin bulunmasını istemiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi hükûmeti İzzet Paşa kurmuş ancak Mustafa Kemal Paşa kabineye girememiştir. İzzet Paşa ülkenin felakete sürüklenmesini ön-

¹¹ Us, Gördüklerim, s.67-80; Yalman, C II, a.g.e., s. 834-835.

¹² Detaylı bilgi için bk. **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A-IV-6, D-54, F-15; Asım Us'un Fransızların Hatay politikasına yönelik eleştirileri için bk. **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, A.IV-18-e, D-74-1, F-29.

¹³ **BCA**, 30.10.0.0; Yer no: 76.499.19; **TBMM Zabıt Ceridesi**, C I, D III, 14 Kasım 1927, s.29; **Vakit**, 4 Eylül 1927; **Parlamento Tarihi**, s. 80; **TBMM Albümü**, C 1, (1920-1950), s.136; **Milliyet**, 12 Aralık 1967; **Vakit**, 25 Mart 1939; **Cumhuriyet**, 13 Aralık 1967.

¹⁴ Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih**, Alkım Yayınları, İstanbul 2004, s.141-143.

lemek üzere İngiltere ile -Kûtü'l-Amâre'de esir edilen Townshend aracılığıyla- görüşmeye başlamıştır. İngiltere tarafını Akdeniz İngiliz Donanması Kumandanı Amiral Calthorpe ve Osmanlı hükûmeti tarafını Bahriye Nazırı Rauf Bey ile Hariciye Nazırı Reşat Hikmet ve Yarbey Sadullah beylerin temsil ettiği Mütareke, Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda 30 Ekim 1918'de imzalanmıştır. Mütarekenin 7. maddesinde İtilaf Devletleri'nin güvenliğini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması hâlinde stratejik noktaların işgali ve 24. maddede yer alan Vilayet-i Sitte de karışıklık olması hâlinde bu vilayetlerin İtilaf Devletleri'nce işgal edilmesi düşüncesi Anadolu'nun yer yer işgaline zemin hazırlamış Rumlar ve Ermeniler ayrılıkçı faaliyetlerde bulunmuşlardır¹⁵. 31 Ekim'de Mustafa Kemal Paşa, Limon Von Sanders'ten Yıldırım Orduları Komutanlığını devralmış ve 3 Kasım'da Ahmet İzzet Paşa'ya¹⁶ gönderdiği telgrafta mütareke hakkında bilgi almak istediğini, uyanık olunması gerektiğini, mütareke metnin yeterince açık olmadığını ve silahların dağıtılmaması gerektiğini yetkililere bildirmiştir. Vakit gazetesi 3 Kasım 1918 tarihli nüshasında "Mütareke'nin Resmî Metni- Dâhili İşlerimize Müdahale ve Hakimiyet-i Milliyemize Tecavüz Yok" başlığıyla mütarekenin koşullarını detaylandırmıştır¹⁷. Mütareke koşullarına uymayacağını belirten Mustafa Kemal Paşa da 7 Kasım'da görevinden alınmıştır. 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldiğinde Haydarpaşa Limanı'nda karşılaştığı manzara ürkütücüdür. Vakit

¹⁵ Salahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C I, MEB, İstanbul 1991, s.9-27; Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1966, s. 38-43; Atatürk, **Nutuk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009, s.3-8; Rauf Orbay anılarında Ahmet İzzet Paşa hükûmetinin ve Towshend'in ısrarı ile Mondros'a gittiğini ve müzakerelerde Calthorpe'in İzmir ve İstanbul'a Yunan gemilerinin çıkmayacağına dair söz aldığını ifade etmiştir. Anılarında ayrıca Mondros Mütarekesi sürecini ve maddelerini detaylıca ele almıştır. Bk. Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni**, Emre Yayınları, İstanbul, s.84/130-148.

¹⁶ Ahmet İzzet Paşa hükûmeti Enver, Cemal ve Talat paşalarını yurt dışına göz yumduğu için Padişah tarafından 8 Kasım'da istifaya zorlanmıştır. Yeni hükûmeti kuran Tevfik Paşa ise sadarete 3 Mart'a kadar kalabilmiş ve yerine Damat Ferit Paşa hükûmeti kurulmuştur. Bk. Dagobert Von Mikusch, **Avrupa ile Asya Arasındaki Adam**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2009, s.223-224; Sina Akşin, **İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele**, C I, İş Bankası, Ankara 1998.

¹⁷ **Vakit**, 3 Teşrinisani 1918; Gothard Jaeschke, "Mondros'a Giden Yol", **Bellekten**, C XXVIII, S 109, 1964, s.152; Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu'da**, Cumhuriyet Yayınları, 2000, s.44-45; Salahi Sonyel, **Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s.6; Telgraflaşmalar için bk. Sabahattin Selek, **Millî Mücadele**, Örgün Yayınları, İstanbul 1982, s.71-72; Süleyman Hatipoğlu, **Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009, s.67-91.

gazetesi manşetinde 45 parçadan (22'si İngiliz, 12'si Fransız, 7'si İtalyan ve 4'ü Yunan) oluşan İtilaf donanmasının limana demir atışından İngiliz ve Fransız generallerinin gelişinden bahsetmiştir. Gazetenin ilk sütununa da İngiliz ve Fransız zırhlılarının fotoğraflarını koymuştur. Bu gemilerin Çanakkale Muharebeleri'nde de yer alan gemiler olması da dikkat çekicidir¹⁸. İstanbul'a gelir gelmez ilk demecini Vakit gazetesine vermesi dikkat çekicidir. 16 Kasım 1918'de Pera Palas otelinde gazetecileri ağırlayan Mustafa Kemal Paşa, Vakit gazetesi muhabirine Britanya hükûmetinin iyi niyetinden şüphe etmediklerini ifade etmiştir¹⁹. 16 Kasım'da Vakit gazetesi Mustafa Kemal Paşa'nın resmini manşetlere taşımış ve onunla ilgili bilgilere yer vermiştir. Kendisinden Anafartalar kahramanı olarak bahsedilen Mustafa Kemal Paşa, 1914 yılında Çanakkale'de olmasaydı İngiltere ve Fransa kuvvetleri İstanbul surlarına kadar gelecek savaş Türkiye'nin aleyhine olacaktı. Mustafa Kemal Paşa en tehlikeli zamanda vatanımıza çok büyük hizmetler etmiştir. Gazetenin son kısmında da Selanik'te doğduğu ve 38-39 yaşında olduğu ifade edilmiştir²⁰. Vakit gazetesinin Mustafa Kemal Paşa'yı bir millî kahraman ve vatan kurtarıcısı olarak Türk halkına tanıtmaları manidardır. Zira gazetenin kadrosu Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale zaferindeki rolünü çok iyi bilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da ilk mülakatını Vakit gazetesine vermesi de önemlidir. 18 Kasım 1918 tarihli nüshasında "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat" adlı haberde Mustafa Kemal Paşa Mondros'un uygulanması hakkındaki sorulara önemli cevaplar vermiştir. Muhabir, Mustafa Kemal Paşa'ya İtilaf Devletleri'nin Mondros'u kendi yorumlarına göre uyguladıkları, bu durumda buna milletin tepkisinin ne olacağı, millete düşen görevin ne olduğu, Mebusan Meclisinin durumunun ne olacağı sorularını yöneltmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise çözüm yerinin hükûmet olduğunu, milletin devlet işlerine karışmadığını, Meclis-i Mebusanın halkı temsil etmediği doğru olsa bile bunun dedikodu hâline getirilmemesi gerektiğini, olağanüstü bir durum olduğunu, barışın sağlanması için hükûmetin var olan meclise dayanması gerektiğini açıklamıştır. Millete düşen görev nedir dendiğinde ise milletin güvenilir bir hükûmet teşkil etmek için çaba sarf etmesidir diye cevap vermiştir. Bu mülakat millete ilk beyanatı ve millî iradeyi ilk defa açıktan savunması bakımın-

¹⁸ **Vakit**, 14 Teşrinisani 1918.

¹⁹ İpek Çalışlar, **Atatürk**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, s.166; Andrew Mango, **Atatürk**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2006, s.237.

²⁰ **Vakit**, 16 Teşrinisani 1918. (Ek-2)

dan önemlidir²¹. Nitekim Millî Mücadele'nin Galip Hoca lakaplı Kuvayımiliyecisi olan Celal Bayar da “Ben de Yazdım” adlı hatıratında Mustafa Kemal Paşa'nın vermiş olduğu mülakatı şu şekilde yorumlamıştır²²:

“18 Kasım 1918 tarihli Vakit gazetesinde çıkan bu demeç, Paşa'nın savaş sonrası açık politika anlamında millete ilk hitabı ve Vahdettin ile onun etrafında toplanan devlet adamlarının görüşlerinden ayrıldığına delildir. Bu beyanat meşrutiyetin icaplarına, bu büyük adamın ilerideki eserlerinin ruhuna, millî iradenin rehberliği ile iş görmek prensibine ne kadar uygun bir başlangıçtır.”

Asım Us, hatıratında İstanbul'a İngiliz, Fransız işgal kuvvetlerinin girmesiyle basın üzerinden kalkan askerî sansür yerine İngiliz-Fransız-İtalyan sansürü geldiğini, İttihat ve Terakki erkânının (Enver, Cemal, Talat Paşa) ülkeyi terk etmesiyle kurulan Teceddüt Fırkasının ismen var olduğunu, artık Hürriyet ve İtilaf yanlılarının yurdun her tarafında canlandığını belirtmiştir. Bu bağlamda İttihatçıların yayın organı olan Tanin kapatılmış, Yunus Nadi “Yeni Gün” adlı gazete çıkarmaya başlamıştır. İttihatçı ve İtilafçı kavgaları işgal içinde vatan endişelerini unutturacak bir hâl almıştır. Mondros Mütarekesi'nin tam metnini yayımlayan Vakit gazetesinin Mondros'un hükümleri ile ilgili yorum yapmaması dikkat çekicidir. Zira bu durumun sebebini Asım Us, hatıratında anlatmıştır. Us, Vakit muhabiri olarak Harbiye Nezaretine gittiğinde İsmet Paşa'yı ziyaret ettiğini kendisini sadece bir gazeteci olarak kabul ettiğini ve sorduğu soruya şu cevabı verdiğini kaydetmektedir:

“Evet, mütareke şartlarına göre İstanbul'a yabancı işgal kuvvetleri girdi. Fakat gazeteler ordumuzun vaziyetine dair hiçbir şey yazmasınlar. Düşman içimize girmiştir. Fakat bizim kuvvetlerimizin neden ibaret olduğunu bilmez. Sulh oluncaya kadar bilmemesi de lazımdır. Gazetelerden ikinci bir ricam da şudur: “Şahsiyat ile uğraşmasınlar. Hele kıymetli adamları kötölemesinler. Kıymetli adamlar kötölenecek olursa gücenirler, bir köşeye çekilirler. Memleket onların hizmetlerinden mahrum kalır.”

İsmet Paşa da bu tarihlerde günlüğüne Vakit yazarlarından Ahmet Emin Yalman ile memleketin durumu ile ilgili görüştüklerine dair not düşmüştür²³.

²¹ **Vakit**, 18 Teşrinisani 1918; Ayrıca bk. Yücel Özkaya, **Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s.77; Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s.99.

²² Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, Sabah Kitapları, C 5, İstanbul 1997, s.14; Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, Sabah Kitapları, C 7, İstanbul 1997, s.72.

²³ Us, **a.g.e.**, s. 14; Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş ve Sonrası, Eylem Yayınları**, 2008, s.172; İsmet İnönü, **Defterler (1919-1973)**, Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s.18.

İstanbul artık esaret altına alınmıştı. Moskova Sefiri Galip Kemali Bey'in başkanlığında İngiltere'nin isteklerinin mütareke koşullarına uyup uymadığını incelemek üzere dış işlerinde bir komisyon kurulmuştur²⁴. 23 Kasım'da Fransız Doğu Orduları Komutanı D'Esperey Paris adlı gemi ile İstanbul'a gelmiş Galata Köprüsü'nden Pera'ya Rumların gösterisiyle karşılaşmıştı. İngiliz, Fransız, İtalyan birlikleri ve bando takımı Esperey'in gelişini kutlamıştır. Beyoğlu'ndaki azınlık ve Levanten kalabalık zafer naraları atmış bu durum Türkleri Fransızlardan soğutmuştu. Esperey, komutası altındaki Yunan Adalar Tümenini gerektiğinde İzmir'e çıkarmak üzere birtakım gizli faaliyetlere girmişti. Vakit gazetesi muhabiri kendisi ile mülakat yapmış ve kısa öz geçmişi neşretmişti²⁵.

Mustafa Kemal Paşa, 21 Aralık'a yani Meclisin feshine kadar Tevfik Paşa hükûmeti yerine Ahmet İzzet Paşa hükûmetinin kurulması ve kurulacak kabinede yer almak üzere Padişah'ı etkileme çabası içindeydi. Hatta en yakın arkadaşı Fethi (Okyar) Bey ile de "Minber" gazetesini çıkarmışlardı. Ancak bu sıralarda İngilizler ile işbirliği yapan Hürriyet ve İtilafçılar, harp ilanından ve Ermeni katliamından sorumlu oldukları iddia edilen şahısları Divanharp'e sevk etme gerektiğini ileri sürmeye başlamışlardı. Oysa Tevfik Paşa hem sivil hem de askerî yetkililerden oluşacak bir karma mahkemede davaların görülmesini istemişti. Neticede Padişah, Meclisi fesih etmişti²⁶.

²⁴ **Vakit**, 21 Teşrinisani 1918; Ayrıca bk. Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s.35.

²⁵ **Vakit**, 23 Teşrinisani 1918; **Vakit**, 24 Teşrinisani 1918; **Vakit**, 25 Teşrinisani 1918; Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, C I, Remzi Kitapevi, 10. Baskı, İstanbul, s.360-361; Sina Akşin, **İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele**, C I, İş Bankası, Ankara 1998, s.99. Döneme tanıklık eden Alman Doğubilimci Dagobert Von Mikusch'i yaşananlara dair şöyle bir not düşmüştür: "...Fransız generali Franchet d'Esperey yine de ordunun başında kente girdi. Ne var ki artık bir fetih ordusu değildi bu, yalnız bir zafer alayıydı. Ancak yine de güzel sahneye konulmuştu. Ağır yürüyüşle bu alay, zaferi kazanmış orduyu temsil ederek, Galata Köprüsü'nden hareketle Pera'yı baştan başa dolaştı. Kent halkının bu alayı karşılayışı ise tek kelimeyle kusursuzdu; bütün ezilen halkların kurtarıcısı ve koruyucusu sevgili Fransa coşkuyla alkışlandı. Yüzyıllarca sürmüş bir rüyanın artık gerçekleştiğinden, Hristiyanlığın Bizans'ı geri aldığından artık kimsenin kuşkusu kalmamıştı..." Bk. Dagobert Von Mikusch, **Avrupa ile Asya Arasındaki Adam**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2009, s.219; Tansel, **a.g.e.**, C I, s.59; Falih Rifkî Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul 1999, s.145; Sebahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1966, s.185.

²⁶ Osman Okyar, Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017, s.18-19; Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980, s.262-269; Lord Kinross, **Atatürk**, Altın Kitaplar, İstanbul 200, s.173-174.

İçeride bu gelişmeler yaşanırken, 18 Ocak 1919'da dünya barışını ve düzenini belirlemek aynı zamanda Dünya Savaşı'nda yenilen devletlerin durumunu görüşmek üzere 30'dan fazla ülke Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelmişti²⁷. Toplantıdan önce Halide Edip'in Vakit'e yazdığı "Müslümanlar Kendilerine Efendi Değil, Dost İstiyorlar" adlı makale, Türk aydınlarının beklentilerini ortaya koymak bakımından önem taşımaktadır. Makalede, istiklalini korumuş olan Müslüman memleketlerin paylaşılmaması, kendi kendilerini idare edecek zamana kadar Wilson ve Batılı devletlerin yardımının elzem olduğu belirtilmişti²⁸. Şubat ayında İstanbul İngiliz ve Fransız işgal kuvvetlerinin güç gösterisine sahne olmuştur. İngiliz General Allenby 7 Şubat'ta, 8 Şubat'ta Fransız Doğu Orduları Başkomutanı D'Esperey ikinci kez İstanbul'a gelmiştir. Esperey, Sirkeci'den Beyoğlu'na beyaz atını çeken iki siyah derili insan ile giderken atını ürküttüğü için Osmanlı bando erlerini kırbaçlayarak susturmuş ve Padişah'ın Dolmabahçe Sarayı'ndan çıkarılmak sureti ile orada oturacağını dile getirmiştir. Bu sırada Beyoğlu'nda bulunan Mustafa Kemal Paşa "Napolyon'un bir Moskova dönüşü olduğu gibi General Franchet D'Espere'nin de bir İstanbul dönüşü olacaktır. Bunu yarın tarih yazacaktır." demiştir. Allenby ise Harbiye Nazırı Abdullah Paşa ile Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'yı İngiliz elçiliğine çağırarak konuşmalarına fırsat vermeden mütareke şartlarının uygulanmamasından şikâyet ederek isteklerini sıralamış ve ayaküstü tuttuğu nazırları yanından kovmuştur²⁹. 3 Mart'ta Tevfik Paşa kabinesi düşmüş ve ertesi gün yerine Damat Ferit Paşa hükûmeti kurulmuştur. Yeni hükûmetin ilk icraatı İttihatçı ve İttihatçılarla iltisaklı

²⁷ Ali Erhan Ertan, Tevfik Orçun Özgün, "Birinci Dünya Savaşı Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", **Türkiye Sosyal Araştırmaları Dergisi**, Yıl 20, S 3, 2016, s.552-572; David Fromkin, **Barışa Son Veren Barış**, Sabah Kitapları, İstanbul 1989, s.381-386.

²⁸ Vakit gazetesi Wilson Prensiplerinin tam metnini 6 Teşrinievvel 1918'de vermiştir. Bk. **Vakit**, 6 Teşrinievvel 1918; **Vakit**, 5 Kânunusani 1919.

²⁹ Tansel, **a.g.e.**, s.59-65; Kınross, **a.g.e.**, s. 179; Atay, **a.g.e.**, s.155; Fromkin, **a.g.e.**, s.403; Hasan İzzet Dinamo, **Kutsal İsyân 1**, Tekin Yayınevi, İstanbul 2010, s.216; Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Merk Yayıncılık, İstanbul 1988, s.10; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Vatan Yolunda**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s.42; Orhan Çekiç, **İmparatorluktan Cumhuriyet'e II**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015, s.49-50; Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s.73-74; Aydemir, C I, s.360. İstanbul'daki Fransa Yüksek Komiseri Paris'e "ezilmiş olan Türklerin başlarını kaldırmaya başladıklarını... Eğer iş kavgalaşmaya gelirse, yirmi dört saat içinde kendilerinin denize döküleceklerini, çoktan bildirmişti. Bk. Mango, **a.g.e.**, s.249.

olanların sorguya çekilmesi ve ardından Bekirağa Bölüğüne konulmasıydı. Asım Us, “İcraatın Başlangıcı” adlı köşe yazısında üzerlerinde hissettikleri baskıyı kaleme almıştır. Köşe yazısında arkadaşı ve gazetenin kurucularından Ahmet Emin’in polis müdüriyeti tarafından tevkif edildiğini ve bu durumun nedenini anlamadıklarını dile getirerek Tevfik Paşa hükûmetinden sonra iktidara gelen Hürriyet ve İtilaf yanlılarının ilk icraatının bu olmasının şaşırıcı olmadığını belirtmiştir. Son olarak da memleketin durumunu düşünerek susmaya ve hükûmeti şu an için eleştirmemeye karar verdiklerini, bu suskunluklarının bir gazeteci için acı bir fedakârlık olduğu anlatılmıştır³⁰. Asım Us, hatıralarında ise yeni hükûmeti bir intikam kabinesi olarak görmüştür. Zira hükûmete zorluk çıkaran bir takım gazeteciler ve ittihatçılar sorgulanmış Bekirağa Bölüğüne İngiliz ve İtilafçıların işbirliği ile atılmıştı. Asım Us, Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey ile konuşmaya gittiğinde kendisinin soru sormasına fırsat vermeden İttihatçıların ülkeye verdiği zararları anlatmıştır. Dâhiliye Nazırı kendisine ilginç bir şekilde şunları söylemiştir: “Bereket versin, memleketi kurtarmak için tek bir şans var. Harp mesulleri elimizin altındadır. Bunların hepsini asmak memleketi kurtarmak için bir fırsattır. Geçen gün Meclis-i Vükela’da münakaşa ettik. Hâlâ tereddüt edenler var”³¹.

1919’un Nisan’ında Karadeniz ve çevresinde Pontusçuluk özlemi ile Rum çeteleri ayaklanmış ve Türk köylerine saldırmışlardır. İngilizler ise Türklerin Rumlara saldırmakta olduğunu ve bu durumun önüne geçilmesi gerektiğini içeren telgrafi İstanbul hükûmetine bildirmişti. Asım Us, hatıratında Mustafa Kemal Paşa’nın geniş yetkilerle 3. Kolordu Müfettişliğine atanışı ve Samsun’a çıkışı ile ilgili detaylı bilgilere yer vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, aklındaki planı uygulamak için Bahriye Nazırı Avni Paşa’ya gittiğini ve onun da kendisini Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey ile tanıştırdığını ifade etmektedir. Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa’yı bir öğlen yemeğinde Avni Paşa ve Harbiye Nazırı Şakir Paşa ile buluşturmuştur. Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Mustafa Kemal’i yanına davet etmiştir. Yanına girince dedi ki: “Çocuğum beni utandırma. Beni mesuliyet altında bırakma. Şimdi seni Damat

³⁰ Asım Us, “İcraatın Başlangıcı”, *Vakit*, 11 Mart 1919.; Yalman, *a.g.e.*, s.411- 414; Ayrıca bk. Şerife Çıtır, *Mehmet Asım’ın Vakit Gazetesindeki Millî Mücadele Dönemi Yazıları (1919-1921)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s.31.

³¹ Us, *a.g.e.*, s.15; hükûmet değişikliğinden sonra yaşanan tutuklamalar için bk. Okyar, Seyiddanlıoğlu, *a.g.e.*, s.20-21; Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, Kronik Yayınları, İstanbul 2018, s.55-58.

Ferit Paşa'ya götüreceğim. Kendini tut. İyi konuş. Ona söz verdim” demiştir. Mustafa Kemal Paşa bu buluşmada kendisine verilen vazifeyi en iyi şekilde yapacağını belirlemiştir. Bunu söylerken içinden “Ben elimden geldiği kadar bu aldanan adamların gösterdikleri tezahürlere ehemmiyet vermiyordum. Fakat bunları aldatmanın devlet ve millet için lüzumlu olduğuna kani bulunuyordum” diye geçirmiştir. Bu olay üzerine Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile Erkânı Harbiye Umumiye Reisini evine davet etmiştir. Damat Ferit Paşa harita üzerinde Mustafa Kemal Paşa'ya nereye hükmedeceğini ve ne yapacağını sormuştur. Damat Ferit'in kuşkuları giderilmiş ve evden çıkarken Cevat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya bir şey yapacak mısın? sualini sormuş ve evet Paşam, bir şey yapacağım. Cevat Paşa ise “Allah muvaffak etsin, mutlak muvaffak olacağız” demiştir³². Genelkurmay 2. Başkanı Kazım (İnanç) Paşa, Mustafa Kemal'in geniş yetkilere sahip olmasında önemli rol oynamış ve IX. Kolordu Müfettişliği göreviyle Anadolu'daki tüm sivil ve resmî makamların emrinin alacağı yetki 30 Nisan 1919'da³³ onaylanmıştır³⁴.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından bir gün önce 15 Mayıs 1919'da İzmir, Pasaport Limanı'na kuvvet çıkaran Yunanlar tarafından işgal edilmiştir. Amiral Webb, memleketin her tarafından protesto telgrafı aldığını ve insanların galeyana gelmiş görüldüğünü, basına sansür getirilmesini bir nota ile Damat Ferit Paşa'ya bildirmiştir³⁵. Vakit gazetesi, İzmir'in işgali sonrası Yunanların yapmış oldukları mezalimi, yaşanan gelişmeleri her gün manşet ve köşe yazısı olarak haber yapmış halkı gelişmelerden haberdar etmiştir. 16 Mayıs 1919 tarihli haberin ilk sayfasında İzmir Kordon'un resmine, İngiliz

³² Us, **a.g.e.**, s.29-38; Ayrıca bk. Turgut Özakman, **Vahdettin, Mustafa Kemal ve Millî Mücadele**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2012, s.254-255; Fethi Tevetoğlu, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s.15; İlker Başbuğ, **Mustafa Kemal (1881'den 1923'e)**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2012, s.154-156.

³³ 30 Nisan'da da Şakir Paşa: “Sivas, Van, Tarabzon, Erzurum Vilayetleriyle Samsun Sancağı memurini mülkiyesinin Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılacak tebligatı icra etmelerinin tamamen emir buyrulması müsterhamdır” ibareli tebligatın Samsun Sancağına bildirilmesi ve uygulanmasını Damat Ferit Paşa'dan istemiştir. Bk. Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s.110.

³⁴ **Vakit**, 6 Mayıs 1919; Cebesoy, **a.g.e.**, s.49/79-82; Turgut Güner, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Güner**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018, s.92-98; Charles H. Sherrill, **Bir Amerikan Büyükelçisinin Gözünden Gazi Mustafa Kemal**, Karakarga Yayınları, İstanbul 2018, s.75-78; Willy Sperco, **Mustafa Kemal Atatürk**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2011, s.51-54; Austin Bay, **Atatürk**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2011, s.174.

³⁵ **Vakit**, 19 Mayıs 1919; Jaeschke, **a.g.e.**, s.81.

Amirali Calthorpe'nin Aydın Valisi'ne verdiği iki nota, bu haberin altında ise İzmir ve Aydın'ın Müslüman ve Rum nüfusu iki ayrı istatistikle verilmiştir. Bu istatistikle Müslüman nüfusun Rum ve diğer ekalliyetlerden sayısal olarak daha çok olduğu ispat edilmeye çalışılmıştı. Yine aynı tarihte Mehmet Asım "İzmir'in İşgali" adlı yazısında yaşananlara dair önemli notlar düşmüştür. Anadolu'nun can evi olan bir liman şehrinin Yunan askerleri tarafından işgal edilmesine ihtimal vermediklerini, Wilson Prensipleri hayali ile kendilerini meşgul ettiklerini, Avrupalı devletlerin Wilson Prensipleri ile Türkleri mi oyaladıklarını, Doğu milletlerinin Wilson Prensipleri'nin dışında mı ve Türklerin Doğu'nun en saf milleti olduğunu ele almıştır. Yazının devamında Wilson Prensipleri'nde geçen bir madde Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde Türklerin sahip olduğu haklar mütarekeden sonra kaldırıldı mı? Bu sorulara cevap aranırken İzmir'in işgalinin Wilson Prensipleri'ne ters düştüğünü ve işgalin haksız olduğu yer almıştır. İzmir tamamı ile bir Türk limanıdır. Türk limanı olarak kalmalıdır³⁶. Us, gazetesinde işgalden yıl sonuna kadar İzmir'de yaşanan katliamdan halkı haberdar ettiği gibi işgalin hukuksuzluğunu da kamuoyuyla paylaşmıştır. Ertesi gün ise "İşgalin Manası" adlı yazısında İzmir kıyılarının Yunan askerleri tarafından işgal edilmesinin halk üzerinde korkunç bir etki yarattığı, hükûmet tarafından basına verilen resmî tebliğlerin olayları aydınlatmaktan ziyade daha korkunç bir hâle getirdiği, hükûmete verilen tebliğ ile Amiral Calthorpe tarafından Aydın Vilayeti'ne verilen notalar arasında önemli farklar olduğu anlatılmıştır. İzmir ve havalisinde Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi gereğince İtilaf Devletleri'nin güvenliğini tehdit edecek bir durum olmamasına rağmen İzmir işgal edilmiştir. İzmir'i işgal eden askerler İngiliz, Fransız, Amerika ve İtalya devletlerinden biri olsa idi bundan şüphe edilmeyecekti. Ancak İzmir'i Mondros hükmüne aykırı olarak işgal eden kuvvetler Yunan askerleridir. Bu işgalin Yunanlar tarafından gerçekleşmesi Türk ve Müslüman ahalide derin bir üzüntü yaratmıştır. İşgal Yunanlar tarafından gerçekleşmeseydi Türk ve Müslüman ahali buna sabırla katlanabilirdi. Ancak işgalin anlamı bundan daha acı bir gerçeğe işaret etmektedir. Amiral Webb tarafından hükûmete gönderilen notada işgalin mütarekeye göre değil Paris Barış Konferansı'nda alınan bir karar neticesinde gerçekleştiği anlaşılmıştır. Paris Barış Konferansı'nda Türkiye meselesinin kolayca çözülemeyeceği, en sıkıntılı meselenin milliyetlere

³⁶ Mehmet Asım, "İzmir'in İşgali", **Vakit**, 16 Mayıs 1919; Ayrıca bk. Tayyib Gökbilgin, **Millî Mücadele Başlarken**, Kronik Yayınları, İstanbul 2018, s.92-92-99.

verilecek hak ve idarenin şekli olduğu, Arabistan, Suriye, Irak, Ermenistan, İzmir, Trakya ve İstanbul meselelerinin her birinin ırk ve milliyet meselesi olduğu belirtilmiştir³⁷. Bu bağlamda Us, İzmir işgalinin mütareke hükmü ve Wilson Prensipleri'ne göre aynı zamanda hukuka aykırı olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Us, 18 Mayıs 1919'da "İzmir İşgalinin Neticeleri" adlı yazısında Anadolu'yu ölüm tarlasına çevirmek için fazla bir şey yapmaya gerek olmadığını sadece İzmir'i birkaç sene Anadolu'dan ayırmak gerektiğini dile getirmiştir³⁸.

19 Mayıs 1919'da -Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a vardığı ve Millî Mücadele'yi başlattığı gün- Asım Us, "Milletin Matemi" adlı bir köşe yazısı yazmıştır. İzmir'in Yunanlara savaş hediyesi olarak verildiği, İzmir'in Türkiye'nin başı olduğu, bu başı keserek Yunanistan'a veren adaletperver Avrupa medeniyetinin vicdanının sızlamadığı, Türklere hayat hakkı tanınmadığı ve bu nedenle insanların sessizlik içinde olduğu anlatılmıştır³⁹. İzmir'in işgali İstanbul'da geniş çapta yapılan mitinglerle protesto edilmiş ve bu protestolar Vakit gazetesine yansımıştır. Özellikle Halide Edip'in meşhur Sultanahmet mitingi gazetesinin ilk sayfasında ve Halide Edip'in bulunduğu bir fotoğraf ile verilmiştir. Asım Us, aynı tarihli sayıda "İşgal mi Muavenet mi" adlı yazısı ile Yunan komutanı Zafironun beyannamesinde İzmir ve havalisinde yapılanların bir işgal anlamı taşımadığını, Yunan askerlerinin Osmanlı'nın mülki ve idari işlerini kolaylaştırmak için İzmir'de olduğunu mizahi bir üslupla ele almıştır. Osmanlı dört yıllık savaştan yorgun ve fakir çıkmasına rağmen harimini Yunanistan'a emanet edemeyeceğini belirtmişti⁴⁰. 22 Mayıs'ta Us'un "Söz Milletindir" adlı yazısından hareketle Mustafa Kemal Paşa ile aynı ideale sahip olduğunu görmekteyiz. Yazıda, Paris Barış Konferansı maddelerinin hükûmete dikte edildiği, bu durumun Meclis-i Mebusanın yokluğunda

³⁷ Asım Us, "İşgalin Manası", **Vakit**, 17 Mayıs 1919; **İkdam**, 17 Mayıs 1919; İzmir'in işgali için bk. Jaeschk, **a.g.e.**, s.82-85; Tansel, **a.g.e.**, C I, s.222-225; Kazım Özalp, **Millî Mücadele (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998, s.3-12; Rahmi Apak, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990, s.1-30; Bayar, C 6, s.30-48; Adıvar, **a.g.e.**, s.35; "İzmir'in İşgali Meselesi", **İkdam**, 17 Mayıs 1919; Falih Rıfkı Atay, **Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1999, s.152-153.

³⁸ Asım Us, İzmir İşgalinin Neticeleri", **Vakit**, 18 Mayıs 1919.

³⁹ Asım Us, "Milletin Matemi", **Vakit**, 19 Mayıs 1919.

⁴⁰ Asım Us, "İşgal mi, Muavenet Mi?" **Vakit**, 20 Mayıs 1919; Ayrıca bk. Halide Edip Adıvar, **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Can Yayınları, İstanbul 2007, s.36-38; Gökbilgin, **a.g.e.**, s.95-96; Tansel, **a.g.e.**, s.246.

gerçekleştiği yorumuna yer verilirken aynı zamanda yeni yapılacak seçimle işbaşına geçen meclis azalarının İstanbul ya da Konya gibi Anadolu'nun bir merkezinde olağanüstü bir meclis hâlinde toplanamaz mı? İstanbul'da toplanacak olan meclis vilayet halkının isteklerini yeterli derecede temsil edemez mi? sorularına cevap arandığı görülmektedir⁴¹. Bu düşünceler, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçtiği ve Millî Mücadele'yi örgütlediği şu aşamada hayata geçirmek istediği fikirlerle örtüşmektedir.

25 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa Havza'ya gelmiş halkı işgallere karşı uyardıktan sonra Havza'da İzmir şehitleri için dua okutmuştur⁴². Vakit, 26 Mayıs'ta Yıldız Sarayı'nda toplanan saltanat şurasına yer verirken Damat Ferit Paşa'nın tek kurtuluş yolu İngilizler söylemine dikkat çekmeye çalışmıştır⁴³. Asım Us, Paris Barış Konferansı'na büyük ümitlerle bağlanmış Damat Ferit ve Tevfik Paşa'nın sırasıyla Paris'e gidişinin ardından alınan kararları halka duyurmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşa ise azınlığın çoğunluğa feda edilmemesini alınacak kararların ulusun vicdanına hitap etmesini istemiştir⁴⁴. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa Amasya'ya geçmiş Kurtuluş Savaşı'nın yol haritasını çizerek 3 Temmuz'da Erzurum'a varmıştı. Bu tarihte Paris'ten gelen haberler Asım Us üzerinde derin bir üzüntü yaratmış ve duyduğu üzüntüyü Vakit'in 4 Temmuz 1919 tarihli sayısında "Hicran içinde Hicran" adlı yazısında kelimelere dökmüştür. Bütün umutların söndüğünü, bu karanlığın ancak Tevfik Fikret'in diliyle anlatılabileceğini, mevcudiyetin korunması için her kesimin her fırkanın tek bir vücut içinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır⁴⁵.

7-8 Temmuz gecesi Mustafa Kemal Paşa hem görevinden hem de askerlik mesleğinden istifa etmiştir. Bu olay üzerine Vakit gazetesi 12 Temmuz'da ilk sayfasında Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafına ve şu habere yer vermişti:

⁴¹ Mehmet Asım, "Söz Milletindir", **Vakit**, 22 Mayıs 1919.

⁴² **Nutuk**, s.15-16; Tansel, **a.g.e.**, s.239; **Vakit**, 29 Mayıs 1919.

⁴³ **Vakit**, 26 Mayıs 1919; **Vakit**, 27 Mayıs 1919; **Vakit**, 28 Mayıs 1919; Saruhan, **a.g.e.**, s.278-279; Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, C I, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991, s.141-144; Ayrıca bk. Mehmet Asım, "Ne görüyor, Ne İhtiyoruz", **Vakit**, 26 Mayıs 1919; Mehmet Asım, "Fikir Cereyanları", **Vakit**, 28 Mayıs 1919; Tansel, **a.g.e.**, s.253-25; Gökbilgin, **a.g.e.**, s.100.

⁴⁴ Gökbilgin, **a.g.e.**, s.129-132; Tansel, **a.g.e.**, s.258-260; "Hükümetimizin Sulh Konferansına Daveti", **Vakit**, 2 Haziran 1919; Tevfik Paşa, Damat Ferit grubundan ayrı olarak 14 Haziran'a Paris'e gitmiştir. Bk. "Tevfik Paşa Hareket Etti", **Vakit**, 15 Haziran 1919.

⁴⁵ Mehmet Asım, "Hicran İçinde Hicran", **Vakit**, 4 Temmuz 1919.

“Şark orduları komutanı Mustafa Kemal Paşa askerlikten istifa etmiştir. Kalan ömrünü Anadolu’nun uzak bir köşesinde ikamet ederek geçireceğini beyan etmiştir. Meclis Vekili Mustafa Kemal Paşa’nın istifasını kabul etmiştir. Paşanın istifası ile ordu mühim bir komutanı kaybetmiştir. Malumunuz Mustafa Kemal Paşa harp içinde Anafartalar kahramanı unvanını kazanmıştı⁴⁶.”

23 Temmuz’da açılan Erzurum Kongresi, 7 Ağustos’ta tamamlanmıştı. Kongreden sonra İstanbul hükümeti hem Rauf (Orbay) hem de Mustafa Kemal Paşa’nın tutuklanmasını ve onlara itibar edilmemesini istemiştir⁴⁷. Mustafa Kemal Paşa, 3 Eylül’de Sivas’a varmış ve ertesi gün açılan kongre 11 Eylül’de sona ermişti. Kongre’de alınan kararlara Vakit gazetesinin 5 Ekim 1919 tarihli Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey’in fotoğrafının da yer aldığı “Anadolu Harekat-ı Milliye’nin Esbabı ve Sivas Kongresi Mukarreratı (Kararları)” adlı haberde yer verilmiştir. Kongrede alınan kararların Erzurum dahil olmak üzere tüm yurdu kapsadığı, bütün cemiyetlerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti altında birleştiği, Meclis’in derhal toplanması gerektiği ve mandanın kabul edilemez olduğu belirtilmişti⁴⁸. Kongre’den sonra İstanbul ile ilişkiler -milletin emellerini dikkate alacak bir hükümet kurulana kadar- kesilmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın Damat Ferit Paşa hükümetinin Padişah’ın aleyhinde işler yaptığını yönelik telgrafları olumlu sonuç vermiş ve Ferit Paşa hükümeti 30 Eylül’de düşürülmüştür. Asım Us’un Vakit gazetesi, 3 Ekim 1919 tarihli “Damat Ferit Paşa Kabinesi İstifa Etti-Yeni Kabinenin Teşkili” haberine yer vermiştir. Gazetenin ilk sayfasında Ali Rıza Paşa’nın, Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa’nın, Harbiye Nazırı Cemal Paşa’nın, Dâhiliye Nazırı Damat Şerif Paşa’nın ve Şurayı Devlet Reisi Abdurrahman Şeref Bey’in fotoğrafları bir çerçeve içerisinde yer almıştır. Aynı sütun altında Anadolu harekâtının ve kabinenin istifa nedenlerine ayrıca kabinede yer

⁴⁶ **Takvim-i Vakayı**, 13 Şevval 1335; Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, C I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s.39; Ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s.160-180; Gökbilgin, **a.g.e.**, s.181; **Nutuk**, s.33; Karabekir, **a.g.e.**, s.62-102; **Vakit**, 1 Ağustos 1919; **Vakit**, 2 Ağustos 1919; **Vakit**, 4 Ağustos 1919. Ayrıca Halide Edip’in Amerikan heyetinden istedikleri için bk. **Vakit**, 5 Ağustos 1919; Uluğ İğdemir, **Heyet-i Temsiliye Tutanakları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s.II-XIII; Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s.VII-XIV. (Ek-3)

⁴⁷ **Vakit**, 5 Eylül 1919.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Goloğlu, **Sivas Kongresi**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

alan yeni isimlere yer verilmiştir⁴⁹. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'nun yükselen sesine kulak verip kabineyi değiştiren Padişah'a teşekkür telgrafı çekmiş ve bu telgraf metni 9 Ekim tarihli Vakit gazetesinde tam metin olarak yayımlanmıştır⁵⁰. Damat Ferit Paşa hükûmetinin devrilmesi basın zaferi olarak kutlanmış ve hiç kuşkusuz bu zaferde Vakit'in de rolü büyük olmuştur. Bu başarı, hükûmetin geciktirdiği seçimin hızlanmasını ve Vakıtcilerin arzuldığı, kararların ulusal onayla alınması yolunun açılmasının sağlıyordu. Artık millî hareketten bahsetmek eskiye nazaran daha da serbest bir hâl almıştır. Hükûmet düşene kadar ağır sansüre maruz kalan ve bu sebeple Anadolu'dan az bahsetmek zorunda kalan Vakit artık kurtuluşa giden yolda bütün umudunu Anadolu'ya bağlamıştır⁵¹. İstanbul basını Anadolu ile ilgili haberleri yeterince alamamaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, kongrelerde alınan kararları, Heyeti Temsiliye ve Anadolu hareketinin amacını ancak basın yolu ile İstanbul'a iletebileceğini bildiği için İstanbul'da yayımlanmakta olan birkaç gazete (Tasvir-i Efkâr, Akşam, Türk Dünyası, İstiklal Gazetesi) ile iletişime girmiştir⁵². Bunlardan bir tanesi de Vakit gazetesidir. Gazete her gün sütun sütun Anadolu hareketinin İttihatçı olmadığına dair bilgilere yer verirken bir yandan da bu konuyu pekiştirmek için Sivas Kongresi'ne tanıklık eden Daily News muhabiri Brow'nun gözlemlerini aktarmıştır. Us'un Vakit gazetesi 13 Ekim 1919'da ilk sayfada "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat" adlı bir habere yer vermiştir. Konuşmada cemiyetin amacı, nizamnamesi ve yayımladığı beyannamelerin içeriği hakkında sualler sorulmuştu. Cemiyetin Sarayla irtibatında olduğu, cemiyetin Osmanlı sınırları içerisinde teşkilatlandığı, büyük devletlere karşı bir fikir düşmanlıklarının olmadığını, gayrimüslimlere karşı iyi niyet beslediklerini ve bu konuda onları ikna ettiklerini, Sivas Kongresi'nin birinci maddesinde yer alan devlet ve milletin iç ve dış bağımsızlığına sadık

⁴⁹ "Damat Ferit Paşa Kabinesi İstifa Etti-Yeni Kabinenin Teşkili", **Vakit**, 3 Teşrinievvel 1919; **Vakit**, 8 Teşrinievvel 1919; Teşekkür telgrafı için bk. **Vakit**, 9 Teşrinievvel 1919; Aydemir, **a.g.e.**, s.140; Gökbilgin, **a.g.e.**, s.281.

⁵⁰ Teşekkür telgrafı için bk. **Vakit**, 9 Teşrinievvel 1919.

⁵¹ Akbayan, Koloğlu, **a.g.e.**, s.32.

⁵² Mustafa Özyürek, "Millî Mücadele Dönemi'nde İstanbul Basını'nın Anadolu'dan Haber Alma Kaynakları", **Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu 19-21 Ekim 2006 Elazığ**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018, s.1103; Kansu, **a.g.e.**, C I, s.407-412; Atatürk Nutuk'ta konuya dair şunları not düşmüştür: "Efendiler, bugünlerde İstanbul'daki basın mensupları bir dernek kurmuşlardır. 9 Ekim'de Tasvir-i Efkâr, Vakit, Akşam, Türk Dünyası ve İstiklal gazeteleri bazı sorular soruyorlar ve yayına esas olacak görüşmelerimizi almak istiyorlardı. Bunlara gereken açıklamalar yapıldı ve bilgiler verildi. Bk. **Nutuk**, s.155; Özkaya, **a.g.e.**, s.37.

kalmak şartıyla bir barış yapmayı arzuladıklarını ancak vatanın parçalanmasına milletin tahammülü olmadığı, cemiyetin amacı ve programının istiklali gerçekleştirmek üzere oluşturulduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda Vakit, Amerikalı General Harbord'un -Misakımillî'nin içeriğini anlatan- Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa'ya "Türk olsaydım, ben de mutlaka sizin yanınızda bulunurdum" demesine ayrıca Sivas'tan çekilen telgraflara sıklıkla yer vermiştir. Vakit'in Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçı olmadığına dair tarihi örnekleri vesikalarla haber yaparak onun İttihatçı olmadığı pekiştirerek halkın ve hükûmetin kafasındaki bulanıklığı gidermeye çalışıldığı görülmektedir. Nitekim Vakit, 15 Ekim 1919 tarihli nüshasında "Mustafa Kemal Paşa'nın Bir Raporu- Tarihi Bir Vesika" adlı haberde bu konuyu şu şekilde detaylandırmıştır: "Enver Paşa'nın meşum harp siyasetine karşı vatanperver bir Türk Paşanın şedid ve samimi hücumu... Mustafa Kemal Paşa'nın idare ettiği millî hareket ile İttihatçılık arasında münasebet bulunduğunu iddia eden erbab-ı gazez vardır. Müşarünileyhin 20 Eylül 1333 (1917) tarihinde tanzim iderek Talat ve Enver paşalara ayrı ayrı gönderdiği atideki rapor kendisinin İttihatçılık ile hiçbir münasebeti olmadığına ve harp zamanındaki İttihat siyaseti ile Almanlar tarafından Suriye ve Arabistan'da bizim zararımıza olarak tatbikine çalışılan nüfuz siyasetinin en kati aleyhtarı bulunduğuna pek belîğ bir vesika teşkil eder"⁵³.

Ali Rıza Paşa hükûmeti kurulduktan sonra yayımladığı beynamede Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığını istediklerini ve Kuvayımilliyecilere sempati duyan bir hükûmet olduklarını açıklamışlardır. Mustafa Kemal Paşa İstanbul ile görüşülebilmesi için ön şart koymuştur. Bu şartlar arasında Erzurum ve Sivas Kongre kararlarının benimsenmesi, Paris Barış Konferansı'na gidecek delegelerin millî gayeyi benimsemiş olanlardan seçilmesi ve yeniden seçilecek Meclis-i Mebusan oluşana kadar milleti ilgilendirecek kararların alınmaması yer almaktaydı. Cemal Paşa, 9 Ekim'de Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın görüşme için uygun bir isim olduğunu belirtmesi üzerine Salih Paşa 20-22 Ekim 1919'da Amasya'da Mustafa Kemal Paşa, Rauf ve Bekir Sami beyler ile buluşmuştur. Neticede kongre kararları benimsenmiş, seçi-

⁵³ "Harekatı Milliye", **Vakit**, 7 Teşrinievvel 1919; "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat", **Vakit**, 13 Teşrinievvel 1919; Ayrıca Harbord Kararı adlı yazı için bk. **Vakit**, 13 Teşrinievvel 1919; "Harbord Heyeti", 15 Teşrinievvel 1919; Akbayar, Koloğlu, **a.g.e.**, s.32-34; 20 Eylül 1917 tarihli rapor için bk. **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.5-12; **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C.II (1915-1919), Kaynak Yayınları, Ankara, İstanbul 1999, s.120-124; Altay, **a.g.e.**, s.131-132.

min derhal yapılması onaylanmış ve seçim hazırlıklarına başlanmıştır. Asım Us'un Vakıt gazetesi seçim hazırlıklarına her gün gazete sütunlarında vermeye çalışmıştır⁵⁴. Asım Us, yaşanan gelişmeleri anılarında şu şekilde yorumlamıştı⁵⁵:

“... Filhakika Anadolu'da Mustafa Kemal'in uyandırdığı millî mukavemet hareketleri başladıktan sonra Vahdettin'in sarayından emir alan Ferit Paşa hükûmeti birkaç defa çekilmeye mecbur olmuş ve onun yerine Ali Rıza Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Salih Paşa, Cevat Paşa gibi askerlerin iştirak ettikleri kabine ile Anadolu hareketleri teskin edilmek istenilmişse de Anadolu hareketi, vatanseverlikleri ile tanınmış olan bu şahsiyetlerin hiçbirinde aradığı ve beklediği siyaseti ve olgunluğu bulamamıştır. Ancak bu intikal hükûmetleri Anadolu'daki mukavemet hareketlerinin teşkilatlanması için biraz zaman kazanılmasına yaramıştır...”

Seçimlerin yapılması ve Meclis'in İstanbul'da toplanması fikri Ankara'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın kısmi de olsa unutulmuş dikkatlerin İstanbul'a çevrilmesine yol açmıştı. Ancak yine de Meclis-i Mebusan açılana kadar Anadolu'daki haberler en iyi şekilde Vakıt'te yer almıştır⁵⁶.

II. Zorluklarla Geçen Bir Yıl (1920): San Remo, Sevr ve Anadolu'nun Yükselen Sesi

Anadolu harekâtının bir başarısı olarak seçimler yapılmış ve Meclis-i Mebusan Millî Mücadele lehinde olan, ülke bütünlüğünü savunan Misakımillî kararlarını ilan etmiş ve Misakımillî metni 17 Şubat 1920'de onaylanmıştı. 10 Mart'ta Londra Konferansı'nda İstanbul'un işgal kararı alınmış ve bu karar 16 Mart'ta İngiliz Yüksek Komiseri Siyasi Müsteşarı M. Ryan tarafından Sadrazam Salih Paşa'ya iletilmiştir. Aynı tarihte millî iradeye bir darbe vurularak Meclis-i Mebusan basılmış Rauf (Orbay) ve Kara Vasıf tutuklanmış ve Anadolu harekâtından yana oldukları bilinen Harbiye Nazırı Cemal ve Erkânî Harbiye Reisi Cevat (Çobanlı) paşalar gö-

⁵⁴ Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s.11-12; Sina Akşin, **İstanbul Hükûmeti ve Millî Mücadele**, C II, İş Bankası, Ankara,1998, s.13-39; Rauf Orbay, **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2018, s.392-395; Tansel, **a.g.e.**, C II, s.143-144.

⁵⁵ Us, **a.g.e.**, s.16.

⁵⁶ Akbayar, Koloğlu, **a.g.e.**, s.34.

revinden alınmıştır⁵⁷. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgalinden üç gün sonra -yani 19 Mart 1920 tarihinde- valiliklere, bağımsız sancaklara ve kolordu komutanlarına olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin Ankara'da toplanacağını bildirmiş, dağılmış olan milletvekillerinden Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılmalarını ve verilen talimat gereğince her sancaktan beş mebus çıkacak şekilde on beş gün içerisinde seçimlerin yapılmasını ilgili kurumlardan istemiştir⁵⁸. Bu ortamda Salih Paşa hükûmeti istifa ettirilmiş ve 5 Nisan'da İngiliz yanlısı olarak bilinen Damat Ferit Paşa hükûmeti kurulmuştur. Hükûmet İngilizlerin de isteği üzerine Anadolu'daki hareketi bir isyan, isyana teşvik edenleri ise asi olarak ilan etmiş ve 11 Nisan'da Dürrizade Abdullah Efendinin fetvalarını yayınlamış ve Meclis-i Mebusan fesih edilmişti. Vakit gazetesi de ilk sayfada fetvanın tam metnini ve kapatılan Meclis binasının fotoğrafını vermişti⁵⁹. Fetvalarda vatanın ve milletin selameti için isyancıların öldürülmesi istenmişti. Damat Ferit, Anadolu'daki isyanları bastırmak üzere -İngilizlerin de maddi destek sağladığı, başında İngiliz Yüksek komiseri Robeck ve Süleyman Şefik Paşa'nın bulunduğu- Hilafet ordusu yahut Kuva-yı İnzibatiye'yi 18 Nisan'da kurmuştur. Vakit gazetesi 23 Nisan 1920 tarihli nüshasında "Kuva-yı İnzibatiye"

⁵⁷ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s.98-105; Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s.613; Lord Kınross, **Atatürk**, Altın Kitapları Yayınevi, Ankara 2007, s.252; Andrew Mango, **Atatürk**, Remzi Kitapevi, 2006, s.323.; Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni II**, Emre Yayınları, İstanbul 1993, s.36-37; Akşin, **a.g.e.**, C II, s.384-444; Jaesckhe, **a.g.e.**, s.181-186.

⁵⁸ **Nutuk**, s.288; Ayrıca bk. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **İlk Meclis**, Cumhuriyet Yayınları, 1999, s.12-14; Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s.11-12; Sina Akşin, **İstanbul Hükûmeti ve Millî Mücadele, C II**, İş Bankası, Ankara 1998, s.13-39; Rauf Orbay, **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2018, s.392-395; Tansel, **a.g.e.**, C II, s.143-144.

Us, **a.g.e.**, s. 16.

Akbayar, Koloğlu, **a.g.e.**, s.34.

Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s.98-105; Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s.613; Lord Kınross, **Atatürk**, Altın Kitapları Yayınevi, Ankara 2007, s.252; Andrew Mango, **Atatürk**, Remzi Kitapevi, 2006, s.323.; Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni II**, Emre Yayınları, İstanbul 1993, s.36-37; Akşin, **a.g.e.**, C II, s.384-444; Jaesckhe, **a.g.e.**, s.181-186.

Nutuk, s.288; Ayrıca bk. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **İlk Meclis**, Cumhuriyet Yayınları, 1999, s.12-14; Yunus Nadi, **Birinci Büyük Millet Meclisi**, Cumhuriyet Yayınları, 1998, s.28; Ahmet Demirel, **İlk Meclisin Vekilleri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s.74-75.

⁵⁹ Fetva için bk. "Fetva-i Şerife Sureti", **Vakit**, 11 Nisan 1920; Ferit Paşa'nın "Hatt-ı Hümayun"u da aynı sayfada yer almıştır; "Meclis-i Mebusanın Feshi", **Vakit**, 13 Nisan 1920.

adlı haberde teşkilatın kuruluşu hakkında detaylı bilgi vermiş ve kararnamenin Padişah'a sunulduğu arka sayfalarda açıklanmıştı⁶⁰. Bu gelişmeler tam da seçimlerin yapılacağı ve meclisin açılacağı zamana denk gelmişti. İstanbul hükûmeti, halkı millî hareket aleyhinde isyana teşvik etmiş ve bir yandan da Ahmet Anzavur'u Marmara'nın güney bölgesine sevk ederek bölgenin işgalini sağlamıştır. Millî hareketten yana olduğu bilinen Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey, bu isyanda hayatını kaybetmiştir. Kuvay-ı İnzibatiye teşkilatına mensup kişiler de Anadolu'ya dağılarak çeşitli yerlerde isyanlar çıkarmış ve bu isyanlar zamanla büyümüş ve yayılmıştır. Meclisin açılışından dört gün önce başlayan ve devam eden isyanlarda Düzce'de Albay Mahmut öldürülmüş, Hüsrev Gerede esir edilmiş ve Ali Fuat (Cebesoy) tehlikeye düşmüştür⁶¹. Asım Us da yaşananları anılarında detaylandırmıştı. Anılarında olayların yaşandığı dönemde Ahmet Emin'in Malta'ya sürüldüğünü, Anadolu hareketinin başında olanların Kürt Mustafa Divan-ı Harbi tarafından idam cezasına mahkûm edilerek gazetelere ilan verildiği hatta bu ilanların bir takım süngülü asker ve memurlar vasıtasıyla matbaalara getirildiğini ve ilanların yayımlanmadığı takdirde ağır cezalarla karşı karşıya kalacaklarını anlatmıştır. Vakit gibi Anadolu'daki millî kuvvetleri destekleyen gazeteler, bu tebligatları yayımlamak zorunda kalmış ve millî hareketten az bahsetmek durumunda kalmışlardı. Anadolu'daki millî kuvvetlerin adı -İstanbul hükûmeti tarafından- "Kuva-yı Bagiye yani Asi Kuvvetler" olarak nitelendirilmişti. Matbuat Müdürü Abdullah Zühtü,

⁶⁰ Ayrıca kuva-yı inzibatiye kararnamesinin Padişaha sunulduğu ve teşkilat için 1.250.836 lira ayrıldığına dair haber için bk. "Kuva-yı İnzibatiye Kararnamesi", **Vakit**, 25 Nisan 1920.

⁶¹ Özalp, **a.g.e.**, s.98-120; Çerkez Ethem, 19 Nisan 1919'da Vekiller Heyet-i İnzibatçı kuvvetler için bir kararname yayımlamıştır. İngilizlerin maddi ve manevi desteği ile kurulan düşmanla işbirliği yapan ve kurtuluş uğruna mücadele eden Anadolu kavgacılarına karşı silahlı birlik kurma kararını veren Vekiller Heyeti ve kararname için bk. Apak, **a.g.e.**, s.167-168; Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, C 8, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s.241; Çerkez Ethem, **Anılarım**, Berfin Yayınları, 2005, s.20-40; **Nutuk**, s.304-305; Cemal Kutay, **Çerkez Ethem Dosyası**, C I, Bogaziçi Yayınları, İstanbul 1977, s.105-106; Sami Önal, **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, Litaratür Yayınları, İstanbul 2002, s.191-203; Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara 1983, s.194-208; Atatürk olaylar ile ilgili görüşlerini Nutkunda -Akbaş Cephaneliği ve Köprülü Hamdi Bey aynı zamanda Anzavur'un ulusal cephemizi arkadan vurmaya çalışması adlı iki bölümde- dile getirmiş ve olayları değerlendirmiştir. Bk. **Nutuk**, s.523-526; **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.316-319; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.175; Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul, s.392-428.

Asım Us'a yayınlarından memnun olmadıklarını ve gazetelerinin başına hükümet tarafından bir başmuharrir tayin edeceklerini iletmişti. Abdullah Zühtü'nün sözlerinden Anadolu harekâtına karşı Anzavur kuvvetlerini teşkil ettiren İstanbul hükümetinin siyasetini yeterince tasvip eden yayınların yapılmadığı ve Ferit Paşa'nın bundan memnun olmadığı anlaşılmıştı. Vakıf çıktığı günden beri takip ettiği bir yayın politikası vardı. Anadolu hakkında hükümetin ilanlarını yayımlanmış ancak ne eleştirilmiş ne de onaylanmıştı. Gazete olaylar karşısında sükunetini korumuştur. Hükümet adına yabancı sansürü temsil eden Mahmut Sadık, Asım Us'a "Asım, gazetenizin öyle bir hâli var ki bir fırsat çıksa hemen hükümetin aleyhine yazacaksınız." demiştir⁶². Bu sırada Osmanlı Devleti'nin ve Türk milletinin geleceğini ilgilendiren San Remo Konferansı ile ilgili haberlerin Vakıf'e yansıdığını görmekteyiz. Nitekim Vakıf, 14 Nisan 1920 tarihli "San Remo Konferansı Toplanıyor" başlıklı bir habere yer vermiştir. Bu manşetin hemen altına İzmir'in iadesi meselesinin yeniden tetkik edileceği aynı zamanda İstanbul hakkındaki kararın tekrar ele alınmayacağı yazılmıştır. 21 Nisan'da da "Evvel Sulhumuz Tetkik Edilecektir." başlıklı bir manşete yer verilmişti. 23 Nisan'da Boğazlar ve İstanbul konusunun ele alındığı, Boğazlar'ın uluslararası bir hâle getirildiği⁶³, İstanbul'da Müttefik askerlerinin bulunacağı, Kürdistan ve Ermenistan meselelerinin ele alınacağı haber edilmişti. Haberin alt başlığının devamında da ise 10 Mayıs'ta Osmanlı heyetinin Paris'e davet edildiği belirtilmekteydi. Dış haberin yanı sıra içerdeki gelişmeleri İstanbul halkına aktaran gazete aynı gün Anadolu isyanını tertip ve teşvik eden Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Divan-ı Harb-i Örfî'ye verildiğini haber etmişti⁶⁴. Gazetenin Nisan ayı boyunca San Remo Konferansı ile ilgili gelişmelere yer verdiğini görmek mümkündür. 25 Nisan 1920 tarihli "Sulh Murahhaslarımız 1 Mayıs'ta Hareket Ediyor" başlıklı haberde Paris'e gidecek heyetin kimlerden oluştuğu ve bunların fotoğrafları gazetenin ilk sayfasında verilmiştir. Paris'e Tevfik Paşa'nın başkanlığında, İç İşleri Ba-

⁶² Us, a.g.e., s.17-18.

⁶³ Boğazlar'ın üç büyük devletin denetiminde olacağı haberi için bk. "Konferansın Mukarreratı: Boğazların Murakabesi", **Vakıf**, 24 Nisan 1920.

⁶⁴ Ayrıca bk. "San Remo Konferansı Dün İlk İçtimasını Akd Etti", **Vakıf**, 20 Nisan 1920. Vakıf burada İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından Paris'te gerçekleştirilen konferansta ele alınan konulara yer vermiştir. Aynı zamanda büyük devletleri temsil eden şahsiyetlerin fotoğrafları gazetenin ilk sayfasında yer almıştı.; Sarıhan, a.g.e., C III, s.4.

kanı Reşit Bey, Dış İşleri Bakanı Mahmut Muhtar Paşa, Bayındırlık Bakanı Cemil Bey, Maarif Bakanı Fahrettin Bey'den oluşan bir delegasyon gönderilecekti⁶⁵. Ertesi gün ise “Sulhtan Beklediğimiz” adlı bir yazı yayınlanmıştı. İstanbul'un Osmanlı hükûmeti için başkent olarak bırakılacağı bu konuda endişeye mahal olmadığı anlatılmıştı. Bununla beraber Arabistan, Irak, Suriye coğrafyaları ile Ermenistan hakkındaki endişeleri kuşkudan uzak bir siyaset sayesinde meşru ve her taraf için mümkün olabilir bir şekilde getirmek nispeten kolaydır. Bundan ötürü delegelerimizi asıl zor durumda bırakacak olan mesele Yunanistan'ın İzmir ve Trakya emelleridir. Delegelerimiz Yunanistan'ın emelleri karşısında Türkiye'nin hukuktan kaynaklanan haklarını muhafaza edebilecek midir? Adaletin sorunları çözeceğine inanarak, adalet kelimesine verilecek anlamın önemine işaret edilmiştir. Bu adalet, Osmanlı hükûmeti altında yaşayan muhtelif milliyetlere kendi hukuklarını ve ulus düşüncesini vermekle sağlanır denmiştir. Sulh konferansının buna dikkat edip adaletli karar alması gerektiği, Türkiye'nin harbe girerken nasıl aldatıldığıнын bugün artık bütün gerekçeleriyle ortaya çıktığını, asırlardan beri Osmanlıların düşmanı olan Rusya'nın savaşta İtilaf Devletleri'nin müttefiki olmasının buna örnek olduğu ve bu yüzden sulh konferansı karar verirken adaletin bir suçluya ceza vermek olmadığıнын bilincinde karar vermeleri istenmiştir. Yazının sonunda ise hakikatler göz önünde tutulup karar alınır mı kalpleri işgal eden endişeler yok olacak ifadesi yer almıştır⁶⁶. Mülkiyedeki birikimlerini yazılarına aktaran Us'un, konferanstan beklentisi Türkiye'nin hukuktan kaynaklanan haklarının Türkiye'ye verilmesidir. İyi bir hukuk bilgisine sahip olan Us, Batılı devletlerin Türkiye'ye karşı adil olmasını beklemektedir.

Nisan ayı boyunca gazetenin gündeminde San Remo Konferansı'nın olduğu görülmektedir. 1 Mayıs 1920 sayılı haberin ilk sayfasında Versay'a tren yolu ile gidecek heyetin fotoğrafları ve yol haritası vardı. Tevfik Paşa başkanlığındaki heyetin barış görüşmeleri için Paris'e gitmek üzere İstanbul'dan -Sirkeci İstasyonu saat 9'da- trenle ayrıldıkları yazılmıştır⁶⁷. 3 Mayıs'ta “Adalet İstiyoruz” adlı köşe yazısı San Remo Konferansı hakkında bilgileri içermektedir. İki gün önce gelen bir telgrafta İzmir'in geçici bir idare tarzı ile Yunanistan'a verilmesinin söz konusu olduğu ancak şehrin geleceğinin üç yıl

⁶⁵ **Vakit**, 25 Nisan 1920.

⁶⁶ “Sulhtan Beklediğimiz”, **Vakit**, 27 Nisan 1920; Öztoprak, **a.g.e.**, s.171-172.

⁶⁷ **Vakit**, 1 Mayıs 1920.

sonra kadınların da katılacağı bir seçimle belirleneceği belirtilmiştir. Telgrafa yönelik yapılan okumalarda Yunanistan emellerinin izlerini görmemek mümkün değildir. Konferans üyeleri açıktan açığa milliyet prensiplerini inkâr etmemektedir. İzmir'in geleceği tartışılırken burada çoğunluğun Türklere karşı olduğu konusu da tartışılmıştır. Hatırlandığı üzere İzmir'de araştırma yapan bir heyetin verdiği raporda burada Türklerin çoğunlukta olduğu itiraz gösterilmeyecek şekilde belirtilmekteydi. Bu durum karşısında Venizelos ne yapabilir? Şüphesiz davasını kazanmak için ustaca bir yol bulması gerekiyordu. İşte bu ustaca yolu Venizelos şu şekilde bulmuştur: İzmir ve havalisin idaresi belirlenirken halkın oyu alınsın ancak seçim üç sene sonra kadınların da katıldığı özgürlükçü bir ortamda yapılsın. Eğer İzmir ve çevresinde -bizim istatistiğe göre- Türklerin çoğunlukta olduğundan şüphe duyuluyorsa yabancı istatistiklere müracaat edilsin. Eğer 15 yıl önce yapılan bu istatistiklere güvenilmiyorsa uluslararası bir heyet vasıtasıyla bir nüfus defteri oluşturulabilir. Biz bütün bu teklifleri kabul ederiz. Çünkü Türklerin İzmir ve çevresindeki hakları entrikalarla yok edilemez. Neden üç sene sonra seçim yapılmak istenmekte? Bunun anlamı nedir? Üç sene sonra yapılan göçlerle Türk nüfusunun azaltılıp Yunan nüfusunu çoğaltmak mı? Neden kadınlar seçime katılmakta? Müslüman kadınların mahremiyetleri sebebiyle seçime katılamayacakları düşünülerek İzmir ve çevresindeki gayrimüslim kadınlarla Türklere karşı ekseriyet çaresi mi aranmaktadır? İzmir ve Trakya'da Türkler çoğunlukta. Osmanlı hükümeti bu davasından vazgeçmeyecektir. İtilaf Devletleri doğu Prusya'da Almanya-Danimarka sınırını belirlerken plebisit tarzında seçimi üç sene sonra değil hemen yapmışlardır. Almanya'yı -İzmir örneğindeki gibi- davacı olan milletlerin geçici idaresine vermemişlerdir. Almanya'daki barış usulleri Osmanlı'ya da aynen uygulanmalıdır. Bunun içindir ki İzmir'den Yunan askerleri derhal çıkarılmalıdır. Yunanların yerine İtilaf Devletleri askerlerinin yer aldığı uluslararası bir denetim komisyonu altında serbest bir şekilde plebisit yapılmalıdır. İngiliz Başbakanı Loyd George, Türkler için merhamet isteyen Hintli Müslümanlara, Almanya ve Avusturya'ya yapılan uygulamaların Türkiye'ye karşı aynı olacağına dair söz vermiştir. Alman sınırlarında İsveç ve Norveç hükümetleri tarafından oluşturulacak 5 heyetin (İsveç ve Norveç birer üye belirleyecektir) gözetimi altında beş hafta içerisinde plebisit yapılmaktadır. Ancak İzmir ve Trakya'da aynı uygulama söz konusu olmamıştır. Türkiye, İzmir ve Trakya konusunda İtilaf Devletleri'nden

merhamet değil adalet istiyor⁶⁸. Asım Us, iyi bir hukuk bilgisine sahiptir. Bu birikimini gazeteciliğine en iyi bir şekilde aktarmıştır. Barış için Batı’da yapılan uygulamaları örneklerle sunarak Osmanlı Devleti’ne yapılanlarla karşılaştırmış uygulamaların uluslararası hukuka aykırı olduğunu, çifte standart yapıldığını gözler önüne sermiştir. Us, aynı zamanda Mondros’ta olduğu gibi San Remo’da da Osmanlı Devleti’nin İngilizler tarafından aldatıldığını zımni olsa da dile getirebilmiştir. Vakıit gazetesinin diğer nüshaları incelediğinde San Remo kararlarına karşı olumsuz tutum takındığını görmek mümkündür.

21 Mayıs’ta barış metninin özeti verilmiş altında da barış şartları konusunda milletin sesini dünyaya duyurmak üzere Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından Sultanahmet Meydanı’nda büyük bir miting yapılacağı açıklanmıştır. Bu mitingde; İzmir ve Trakya’nın yabancı egemenliğine verilmemesi, Kapitülasyonların kaldırılması, Osmanlı Devleti’ne diğer devletler gibi eşit davranılması, İslam coğrafyasının Osmanlı egemenliğinde kalması istenmiştir. Ertesi gün ise “Güney Sınırı” başlığı altında güney sınırı çizilirken Arap ırkının esas alındığı oysaki etnografyaya ve Wilson ve Londra antlaşmalarına bakmak gerektiği vurgulanmıştı⁶⁹. Bütün bu gelişmeler yaşanırken 24 Mayıs’ta Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hakkında 11 Mayıs tarihli idam hükmü Padişah tarafından onaylanmıştır. Vakıit gazetesi, Harbiye eski Bakanı Fevzi Paşa’nın idam kararını 26 Mayıs’ta, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını 28 Mayıs’ta ikinci sayfada okuyucunun dikkatini çekmeyecek bir şekilde alt sütunda “Hükümün Tasdiki” adlı başlıkta vermiştir⁷⁰. Takvi-

⁶⁸ Yazıda Paris’te çıkan Monitor gazetesinden alıntı yapılarak İzmir ile ilgili kararın Venizelos tarafından ortaya atıldığı, bir mahalli parlamento oluşturularak iki sene sonra Cemiyet-i Akvama başvurularak Yunanistan’a iltihak talep edebileceği, Le Matin gazetesine göre de bu süre 2 yıldan 5 yıla çıkartılabilecektir. Bk. “Adalet İstiyoruz.”, **Vakıit**, 3 Mayıs 1920; İzmir ve Trakya’nın Türk idaresinde neden kalmasını gerektiren bir yazı için bk. “Anadolu’nun Canevi”, **Vakıit**, 4 Mayıs 1920.

⁶⁹ “Cenup Hududu”, **Vakıit**, 22 Mayıs 1920; 24 Mayıs’ta çıkan haberde İzmir konusunda Yunan baskısı anlatılırken Rumların istekleri yerine getirildiği ancak çoğunluğu oluşturan Türklerin millî arzuları dikkate alınmadığı ele alınmıştır. Bk. “Yunanistan’ın Rolü”, **Vakıit**, 24 Mayıs 1920; İzmir’de Yunanlara verilecek yerlerin Türklerden oluştuğunu ispat etmeye yönelik bir istatistik için bk. “İzmir Nüfusu Hakkında Bir İstatistik”, **Vakıit**, 25 Mayıs 1920; Öztoprak, **a.g.e.**, s.175.

⁷⁰ Başlığın altında özetle şunlar yazmaktaydı: Takvim-i Vekayi’den alınan 24 Mayıs 1920 tarihli İrade-i Saniye (padişah) suretidir. Kuvayimilliyeye unvanlı ile fitne, fesat çıkaran Kanun-i Esasiye ’ye aykırı hareket edip zorla para ve asker toplayan karşı gelenlere işkence edip iç huzuru bozan, görevinden alınmış 3. Kolordu Müfettişi Selanikli Mustafa Kemal Efendi, 27. Fırka Kumandanı Eski Miralay Kara Vasıf Bey, Eski 20. Kolordu Komutanı Miralay Ali Fuat Paşa, Eski Washington Sefiri ve Eski Ankara Mebusu

mi Vekayi'nin ise 27 Mayıs 1920 tarihli nüshasında yayımlanmıştır. İlginç olan Mustafa Kemal Paşa'nın isminin ana başlık olarak manşet edilmemesi ve idam kararının onaylanmasının önemsiz bir habermiş gibi sunulmasıdır. Bu durum gazetenin Millî Mücadele'yi destekleyen bir yayın politikasına sahip olduğuna işaret etmektedir.

Osmanlı Devleti için yapılacak olan barış metnine son şeklini veren İtilaf Devletleri, San Remo'da aldıkları kararları bildirmek üzere Osmanlı hükûmetini Paris'e davet etmişlerdi. Yukarıda da ifade edildiği gibi 11 Mayıs 1920'de metni irdeleyen Tevfik Paşa, antlaşma metninin devlet kavramıyla bağdaşmayacağını İstanbul'a bildirmişti. Ancak İtilaf Devletleri hazırladıkları barış anlaşması taslağını Osmanlı hükûmetinin 27 Temmuz'a kadar kabul etmesini istemişlerdi. Bunun üzerine Padişah'ın onayı ile baş delegeliğe Damat Ferit Paşa getirilmişti⁷¹. Vakit gazetesi, anlaşma metnini ilk sayfada tam metin hâlinde -Türkiye'nin batı sınırlarını gösteren bir haritaya yer vererek 1 Haziran 1920 tarihli nüshasında "Sulh Muahedemizin Resmî Metni" olarak okuyucuya duyurmuştur. Anlaşmanın 13 büyük kısım, 433 madde, 161 büyük sayfa ve 4 haritadan oluştuğu, metne göre Türkiye'nin hudutlarının yetkili bir komisyon tarafından şekilleneceği, Çanakkale ve Karadeniz boğazları ile Marmara Denizi ablukaya dâhil olmayacağı bu sulara harp tatbikatı yapılmayacağı, Boğazlar yetkili bir komisyon tarafından denetlenecek

Alfred Rüstem, eski Sıhhiye Müdürü Adnan beyler ve Darülfünun Batı Edebiyatı Eski Muallimesi Halide Edip Hanım'ın tafsilatı 20 Şaban 1338 ve 11 Mayıs 1336 tarihli ve yirmi numaralı mazbata-i hükmiyede muharrer olduğu üzere mülkiye ceza kanunnamesinin 45. Maddesinin Birinci Fırkası gereğince 55. Maddesinin 4. Fırkası ve 56. Maddesine istinaden sahip oldukları her türlü rütbe, nişan ve unvan alınmış ve idamlarına hükmedilmiştir. Ayrıca hâlâ firarda olmaları sebebiyle mallarına el konulmasına Dersaadet Birinci İdare-i Örfiye Divan-ı Harbiye'den karar verilmiştir. İş bu kararın uygulanmasına padişah adına Harbiye Nezareti sorumludur. (Sadrazam ve Harbiye Nazırı Vekili Damat Ferit) Bk. "Hükümün Tasdiki", **Vakit**, 28 Mayıs 1920; "Mahkûmiyet, Mehmet Vahdetin", **Takvim-i Vekayi**, 27 Mayıs 1920, no: 3864; Fevzi Paşa için bk. **Takvim-i Vekayi**, 30 Mayıs 1920, no:3866; Ayrıca bk. Osman Akandere, "İdama Mahkûm Edilen Bir Hükûmet: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk İcra Vekilleri Heyeti Hakkında Çıkarılan İdam Kararları", **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 2008-II, s.185-241; İsmet Bey 15 Haziran'da, 18 Temmuz 1920'de de Refet Bey ölüme mahkum edilmiştir. Bk. Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C I, Remzi Kitapevi, İstanbul 1966, s.144-145; **Vakit**, 19 Temmuz 1920.

⁷¹ **Vakit**, 21 Mayıs 1920; **Vakit**, 11 Haziran 1920; Mango, **a.g.e.**, s.337; Kinross, **a.g.e.**, s.276-277; Tansel, **a.g.e.**, C III, s.147-156.; Temuçin F. Ertan, "Sevr ve Lozan Anlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", **Atatürk Yolu Dergisi**, S 58, Bahar 2016, s.21-37.

bu komisyonun ayrı bir bütçesi olacağı aynı zamanda vergi alacağı ayrıca bir polis heyetine sahip olacağı belirtilmiştir.

Türkiye'nin resmî hudutları başlığı altında, Avrupa ve Asya'daki sınırlarımız ele alınmıştır. İkinci kısımda Türkiye'nin hududu başlığı altında; Karadeniz, Yunanistan ile olan hudut, Marmara Denizi, Garp ile Cenupta, Suriye ile olan hudut, Irak ile hudut, Şark ile Şimal Şarkide maddelerinde Türkiye'nin yeni sınırları belirlenmiştir⁷². Aynı sayıda maddelerin yorumunu içeren “Hakk-ı İtiraz” adlı makaleyi görmekteyiz. Hudutlarımız hakkında alınan kararın haberin kalbimizde tarif edilemeyecek büyük bir ıstıraba sebep olduğu, bu anlaşmanın Türkiye için bir “idam kararı” mahiyetinde olduğu, kararların ağır bir mahkûmiyet olmasına rağmen ümitsizliğe düşmemek gerektiğini vurgulanmıştır. Osmanlı hükûmetinin vaziyeti, bir mahkeme tarafından suçu olmamasına rağmen suçlu ilan edilmiş cezalandırılmış ve itiraz hakkı olmayan bir mahkûma benzerdir. Mahkûmiyet kararı tebliğ edildiği zaman bile mahkûmun itiraz edebileceği bir müddet vardır. Gıyaben verilen karara itiraz sonrası icra memurları görevlendirilir. Tebliğ Osmanlı heyetine verildiğinde bir ay mühlet tanınmıştır. 12 Mayıs'ta sulh şartları tebliğ edilse de metnin Paris'ten İstanbul'a gelmesi on altı on yedi günü bulmuştur. Verilen mühletin yarısından ziyadesi yolda geçmiştir. Metin bir kitap muhtevasına sahip cevap vermek bir yana okuyup anlamak çok zaman alır denmiştir. Yazının devamında ise zamanın yetmeyeceğinden bu yüzden Batılı devletlerin size verdiğimiz süre bitti, size vermiş olduğumuz cevap hakkı ortadan kalktı, anlaşma şartları kesinleşti denileceğinden bahsedilmiştir. Bu şekli ile de kararlara razı olmaktan başka bir şansın olmayacağı makalede vurgulanmıştır⁷³.

Vakit gazetesi ilerleyen nüshalarında da aynı üslupla eleştirilerine devam etmiştir. 8 Haziran'da “Cezanın Mahiyeti” adlı başlığını taşıyan bu yazıda barış koşullarının mağlubiyet cezası şeklinde Osmanlı için verilmiş en ağır karar ve bir idam cezası mahiyetinde olduğu belirtmiştir. Bu durum Trakya ve İzmir için alınan haksız kararlardan kaynaklanmaktadır. Yazıda İzmir ve Trakya'nın Osmanlı hâkimiyetinden alınması “hukuk-i medeniyetten ıskatı anlamına gelir” denmiştir. Bu durumun Osmanlı'ya hiçbir söz hakkı tanımayacağı şeklinde yorumlanmıştır. Makalede konu kişi üzerinden örneklendirilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin uluslararası Boğazlar Komisyonu'nda yer almaması onun

⁷² “Sulh Muahedemizin Resmi Metni”, **Vakit**, 1 Haziran 1920.

⁷³ “Hakk-ı İtiraz”, **Vakit**, 1 Haziran 1920.

Avrupa devletleri zümresinden çıkarılmak istendiğini göstermektedir. Avrupa işleri ile ilgili bir komisyonda Osmanlı'nın resmî bir vazife alması istenmemektedir. Barış anlaşması için "Cemiyet-i Akvam" adıyla uluslararası bir heyet teşkil edildiği, bu heyetin içinde Almanya, Bulgaristan gibi mağlup devletler kabul edildiği hâlde Osmanlı Devleti dışarda bırakılmıştır. Mali komisyonunun onayı olmadan Mebusan Meclisi tarafından bütçe ile ilgili iyileşme yapılamayacaktır. Bu durum hükûmetin serbestçe hakk-ı tasarruf etmesini engelleyecektir. Hükûmet, komisyonun onayı olmadıkça hiçbir gelir ve gümrük vergisi üzerinde tadilata gidemeyeceği gibi borçlanamayacaktır. Türkiye'de hiçbir askerî ve haber ileten uçak bırakılmayacaktır⁷⁴. Makalede hukuksal boyutu ile bazı maddelerin yorumunu görmek mümkündür.

San Remo kararlarının Yunanistan Başvekilinin takip ettiği siyasete paralel olduğu, Büyük Yunanistan ülküsüne hizmet ettiği ve bunun Yunan millî bayramı olarak tarihe geçtiği, Yunanistan'ın ellerini ve kollarını sıvayarak İzmir ve Trakya'yı yutmak için hazır beklediği, Venizelos'un millî bir kahraman olarak ilan edildiği, Yunanistan'da şenlikler, gösteriler yapıldığı, Yunanistan'ın Batı Trakya'yı işgal etmesi ile komşu ülkelerinin de iştahının kabardığı, gazetede ifade edilmiştir. Son cümlede ise Yunanistan'ın sinsi yollarla İzmir ve Trakya'yı işgal edemeyeceğini tarih gösterecektir denmiştir⁷⁵. Gazetenin ilerleyen nüshalarında da konferans kararlarının hukuk bakımından tetkik edildiği görülmektedir. 11 Haziran'da "Muahedemizi Nasıl Buluyorlar", 12 Haziran'da ise "Mütekabil Teklifat" başlıkları altında anlaşmanın maddeleri analiz edilmiş ve karşılıklı teklifte bulunulmuştur.

Sadrazam Damat Ferit Paşa, Paris'teki sulh heyeti ile antlaşma metnine verilecek cevabı hazırlamak üzere 12 Haziran'da İstanbul'dan Gül Cemal Vapuru ile ayrılmış ve 18 Haziran'da hazırladığı metni bir muhtıra olarak ikinci kez Onlar Konseyine vermişti. Ferit Paşa heyetinden 26 Haziran'a kadar bir cevap verilmesi istenmesi üzerine bu sürenin daha fazla uzatılması talebi reddedilmişti. Ferit Paşa Fransa'da bir şey yapamadan geri dönmüştür⁷⁶. Paris'te görüşmeler sürerken barışın zorla elde edilmesi ve Türklerin

⁷⁴ **Vakit**, 8 Haziran 1920.

⁷⁵ "Sulhumuz ve Yunanistan", **Vakit**, 9 Haziran 1920; Aynı sayıda "Garbi Trakya Ahvali" başlığı altında Yunan askerlerinin Batı Trakya'yı işgalinden ve buna karşı koyulan tepkilerden bahsedilmiştir. Trakya Cemaat-i İslamiye Heyeti'nin Bulgaristan dâhilinde himmetli nahiyesinden çekilmiştir. Yunan işgalini protesto etmek üzere 29 Mayıs'ta Gümülcine'de büyük bir miting düzenlemiştir. Bk. **Vakit**, 9 Haziran 1920.

⁷⁶ **Vakit**, 13 Haziran 1920; **Vakit**, "Sulh Müddeti Temdit Edilmiyor", **Vakit**, 24 Haziran 1920; Heyet 15 Temmuz'da İstanbul'a dönmüştür. Muhtıranın içeriği ve Damat Ferit

dize getirilmesini sağlamak üzere Yunanlar 22 Haziran 1920’de altı tümenlik bir kuvvetle Sahilli, Manisa, Nazilli, Akşehir çizgisinden Anadolu içine ilerlemeye ve Milne hattını⁷⁷ tanımamaya başlamışlardır. Ferit Paşa, Yunan ordusunun ilerlemesinin felaketlere yol açacağını söylese de aynı zamanda İzmir ve Trakya, Mali Komisyon, Boğazlar, kapitülasyonlar hakkındaki şartları kabul etmemeyi dile getirirse de hiçbir fayda etmemiştir⁷⁸. 27 Haziran’da “İzmir Cephesi’nde Yunan Taarruzu” adlı haberde bir harita üzerinde İzmir’de askerî harekât yerleri ve sulh konferansınca Yunanistan’a verilen yerler gösterilmiştir. Bu haberde İzmit’te bulunan İngiliz üssüne Türk millicileri tarafından saldırı düzenlendiği bu durumun ateşkes hükümlerine aykırı olduğundan -Rumca gazetelerden edinilen bilgiye göre- İzmir’de bulunan Rum ordusunun asilere karşı koyarak Soma’yı, Salihli’yi, Akhisar’ı ve Alaşehir’i işgal ettiği bilgisine yer verilmiştir. Buradaki mühimmat ele geçirilmiştir. Rum gazeteleri, Venizelos’un çektiği telgraf üzerine Yunan askerinin Anadolu’da taarruza geçtiğini ve ilk aşamada üstün başarılar elde ettiği yönündeki telgrafları haber yapmıştır⁷⁹. Vakıit gazetesi, barış antlaşmasına verilen cevabın içeriğini ele alırken, Damat Ferit Paşa’nın tutumunu eleştirmekten de geri kalmamıştır.

Ferit Paşa barış koşullarının tadili için İtilaf Devletleri’nin adaletli olacağını ümit ederken Ermenistan’ın istiklalini onaylamıştır. İzmir civarında Kuvayımilliyecilerin Yunan askerine karşı koymasının barış koşullarını olumsuz etkileyeceği düşüncesinin yanlış olduğunu aksine 15 Mayıs 1919’da Yunanların İzmir’i işgaline karşı tepki olarak Anadolu’da doğan Kuvayımilliye ruhu sayesinde Batılı devletlerin Anadolu içlerine girmeye çekindiğini belirtmiştir. Damat Ferit Paşa’nın Batılı devletlere hoş görünmek adına Kuva-

---

Paşanın Paris’teki faaliyetleri için bk. Nurten Çetin, **Son Sadrazam Tevfik Paşa**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2011, s.362-366; Tansel, **a.g.e.**, C III, s.157-158.

⁷⁷ İstanbul’daki İngiliz İşgal Kuvveti komutanlarından George Milne’in (1866-1948) İzmir’de karargâh açıp bir Tahdit-i Hudut Komisyonu kurarak Batı Anadolu’da Türk ve Yunan orduları arasında çizdiği ve 3 Kasım 1919’da Harbiye Nezaretine bildirdiği hat Ayvalık’ın kuzeyindeki Aymaz Dağı’ndan başlayıp güneyde Selçuk’a kadar uzanıyordu. Bk. Klaus Kreiser, **Atatürk**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.193.

⁷⁸ İsmet İnönü, **Hatıralarım**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2018, s.201; Miralay Mehmet Arif, **Anadolu İnkılabı (1919- 1923)**, Arba Yayınları, İstanbul 1992, s.47; Apak, **a.g.e.**, s.179-189; “Sadrazam Paşaya Verilen Nota”, **Vakıit**, 26 Haziran 1920.

⁷⁹ “İzmir Cephesi’nde Yunan Taarruzu”, **Vakıit**, 27 Haziran 1920; “Damat Ferit Paşa Cevap Verdi”, **Vakıit**, 29 Haziran 1920.

yımilliyecileri hedef alması ilginçtir. Ferit Paşa mücadele etmeden ve kolaylıkla Batılı devletlerin isteklerine boyun eğecek gibi görünmektedir. Kuvayımilliyeciler sayesinde Marmara’da Yunan ilerleyişi durdurulacağı gibi güney sahilini Yunan askerleri tahliye etmek zorunda kalacaklardır. İleri harekât esnasında Yunan kuvvetleri Türk milliyetperverlerinin kuvvetlerini imha edebilecekler midir? Kuvayımilliyeciler tren hattı boyunca ilerleyen Yunan kuvvetlerini ezmek için Anadolu içlerine mi çekilecek? Mücadelenin tayin cevabının burada gizli olduğu ve aslında ilerleyen zaman içinde millicilerin nasıl zaferler elde edeceği zımnı olsa da anlatılmaya çalışılmıştır⁸⁰. Vakit sürekliliği Anadolu’daki gelişmelerden İstanbul halkını haberdar ederken kurtuluş için umutlarını elde edilen zaferlerle artırmaktaydı.

Vakit gazetesi, Millî Mücadele’nin çekirdek kadrosunun ilk üç ismini ilk defa bir fotoğraf karesi içinde 4 Temmuz 1920 tarihli nüshasında “İzmir Cephesinde Vaziyet” başlığı altında vermiştir. Fotoğrafta bir masa etrafında oturmuş liderler vardı. Fotoğrafın altında Anadolu harekâtını idare edenler ibaresi yazılmıştır. Onun altında ise Mustafa Kemal, İsmet Bey, Kavaklı Fevzi ismine yer verilmiş. Haberde Yunan taarruzuna dair Yunan Başkomutanlığı tarafından yeni bir tebliğ geldiği, Balıkesir havalisinde yeniden bir muharebe olmadığı, Yunan ordusunun taarruz hareketine devam edip etmeyeceğinin bilinmediği yer almaktaydı. Rumca gazeteler, Yunan Başkomutanı tarafından Yunan ordusuna gönderdiği direktifte işgal edilen yerlerin ahalisinin hukuka riayet edeceğinden, bir seneden beri İzmir’de devam eden idarenin buna şahit olduğuna, ahalinin sakin kalmasına dair ibareler vardı. Hükûmetin Balıkesir olaylarını protesto etmiştir. Atina gazetelerinden alınan habere göre Yunan hükûmeti 1914 redif sınıfı topçu subayı, 1915 piyade subayı askerî vazifeye çağırılmaktadır⁸¹. Vakit, Rumca gazetelerden gelen gizli bilgileri hem halka hem de millî güçlere duyurmaya çalışmış böylelikle Yunan askerî durumunu ve harekâtını açığa çıkarmayı başarabilmiştir. Ancak bu haberler gazetenin 10 gün kapanmasına sebep olmuştur. Asım Us hatıratında da İkdam gazetesi muharrirleri Tahir Lütfü ve Yakup Kadri’nin de idam kararına mahkûm ve asi ilan edilen rütbesi alınan Mustafa Kemal ile arkadaşlarını gazetelerinde isimlerine “Paşa” kelimesi ilave ettikleri için Kürt Mustafa Divan-ı Harbi’ne

⁸⁰ “Muahede-i Sulhiye’ye Verilen Cevap”, **Vakit**, 1 Temmuz 1920; s.178-18; Elif Çalışkan, **Sevr Anlaşması Görüşmeleri ve Kabulünün İstanbul ile Anadolu Basınına Yansımaları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s.178-181.

⁸¹ **Vakit**, 4 Temmuz 1920. (Ek-4)

davet edildiklerinden bahsetmiştir. Meydana gelen olayları Us, şu şekilde değerlendirmektedir⁸²:

“...Fakat Vakit’in asıl suçu daha başka idi. O sıralarda Beyoğlu’nda Bosphore adında Fransızca bir gazete çıkıyordu. Bu gazetede Anadolu’daki millî kuvvetler hareketi ile alakalı bir resim çıkmıştı. Bu resimde Mustafa Kemal Paşa ile Fevzi Paşa ve Miralay İsmet Bey (Paşa) bir çadır altında oturup önlerine koydukları bir haritayı tetkik eder vaziyette görüyorlardı. Çadırın bir köşesinde “Nasrün min Allah ve fethün karip” yani “Nusret ve galebe Allah’tandır ve fetih yakındır” manasına bir levha vardı. Resmin altında da Anadolu hareketini idare edenler’ ibaresi yazılı idi. O günlerde Anadolu hareketlerine dair gazetelerde bir kelime yazılmasına imkân yok iken Beyoğlu’nda Fransızca bir gazetede böyle bir resmin çıkması mühim bir hadise idi...”

Us, yazının hem Türk hem yabancı sansüründen geçmesine ve Mustafa Kemal’in ve Fevzi’nin yanlarına Paşa unvanını koymadıklarını sadece İsmet Bey yazdıkları hâlde asi kuvvetlerin ve Mustafa Kemal ile arkadaşlarının İzmir’e girecekleri yönünde propagandasını yaptıkları gerekçesiyle cezalandırılmışlardı. Oysaki ‘Bey’ kelimesinin bir rütbe olduğunu bilmediklerini anılarında belirtmiştir. Yakın dönem Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu da “Vatan Yolunda” adlı eserinde aynı olaya değinerek arada bir büyük başlıklılarla Anadolu’daki millicilerin başarılarına dair birtakım müjdelere vermenin başlarına dert olduğunu ve bu sebeple sürekli mahkemeye çağırıldıklarını dile getirmiştir⁸³.

Bütün bunlar yaşanırken 8 Temmuz’da Yunan işgal kuvvetleri Bursa’yı 11 Temmuz’da İzmit’i, Gemlik’ten Nazilli’ye kadar olan yerleri, 19-20 Temmuz’da da Trakya ve civarını ele geçirmiştir. Vakit barış antlaşmasına göre Yunanlar lehinde verilen yerleri harita üzerinde göstermiştir⁸⁴. 17

⁸² Us, **a.g.e.**, s.22-26; Akbayar, Koloğlu, **a.g.e.**, s.38-43; İnuğur, **a.g.e.**, s.107-108; Özalp, **a.g.e.**, s.159.

⁸³ “...Yegâne ihtiyacımız Paşa unvanını bir giyim içine almaktan ibaretti. Zira, bu kumandanlar “Ba iradei seniye silki askeriden ihraç olunmuş” idam mahkumlarıydı... Her iki gazetede de Anadolu harekâtına dair Damat Ferit Paşa hükümetinin hoşuna gitmeyen bir havadis neşredilmişti.” Asım Us ile örtüşen ve ayrıntılı bilgiler için bk. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Vatan Yolunda**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.59-63.

⁸⁴ “Yunan Tebliğlerine Göre Yeni İşgal Sahası”, **Vakit**, 17 Temmuz 1920; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1966, s.152-153; Cebesoy, **a.g.e.**, 476-486; İzzettin Çalışlar, **On Yıllık Savaş**, İş Bankası, İstanbul 2010, s.465-466; Özalp, **a.g.e.**, s.143-150.

Temmuz'da “Şûra-yı Saltanat” başlığı altında da 15 Mayıs İzmir'in işgali üzerine 26 Mayıs'ta Şûra-yı Saltanatın toplandığı ve bu toplantıya büyük rütbeli memurlar, basın, cemiyetler, farklı siyasilerden seçmen azalarının davet ve sorunun istişare edildiği ancak barış görüşmeleri için bu tarzda bir yaklaşım olacağını duymadıkları ifade edilmiştir. 26 Mayıs'taki Saltanat Şûrası İzmir'deki hadiseleri müzakere ile görevli iken yeni oluşturulacak Saltanat Şûrası müzakereden ziyade barış metninin imzalanıp imzalanmayacağını oylamaya sunacaktır. Aynı zamanda maddelerin gözden geçirilmesi ve metnin tercüme edilmesine de ihtiyaç vardır⁸⁵. Us, bu bağlamda hukuk tecrübesine dayanarak Millî Mücadele'nin hukuksal haklılığını da gözler önüne sermeye çalışmıştır.

Fransız Başkanı Millerand, Türkleri savaş suçlusuz sayarak Türklerin savaşın iki yıl uzamasına, Rum ve Ermenilerin yer değiştirmesine neden olduğunu, 10 gün içinde anlaşma metni onaylanmazsa İstanbul'un Türklerden alınabileceğini dile getirmiştir⁸⁶. 22 Temmuz 1920'de toplanan Saltanat Şûrası barış koşullarını onaylamıştır. Vakit gazetesi 23-24 Temmuz 1920 tarihli nüshalarında “Sarayı Hümayunda Meclis-i Ali” ve “İki Acı İhtimal Karşısında Mühim Bir Karar” başlığı altında Sevr Anlaşması'nı onaylamak için 43 kişinin katıldığı toplantıda anlaşmaya 42 kişinin onay verdiğini Topçu Feriki Rıza Paşa'nın çekimser kaldığını belirtilmiştir. Özellikle 24 Temmuz tarihli haberde oylamada çekimser kalan Rıza Paşa'nın fotoğrafı verilerek onun yüceltildiğini görülmektedir. “Kat'i Karar Verirken” başlığı altında ise karara yönelik eleştiri ve öneriler vardı. Anlaşma bir ferdi, bir zümreyi değil bütün bir milleti ve memleketi ilgilendirmektedir. Bu yüzden anlaşma imzalanırken bütün milletin ve memleketin faydası gözetmelidir. Bu karar istikbal meselesidir. Bugünü değil yarını düşünerek tehlikeleri hesaplayarak çalışmalıdır. Elimizdekileri koruyarak hayali işlere girmeden memleket için faydalı olan şeyleri elde etmelidir. Vakit, Sevr Anlaşması'nın millet ve memleket için zararlı olduğunu, anlaşmanın kabulünün “iki zararlı durum içerisinde kalındığında en zararlı olanın tercih edilmesi” anlamına geldiğini, ileride zor kalınarak kabul edilen anlaşmadan milletçe birleşerek kurtulabileceğini

⁸⁵ “Şûra-yı Saltanat”, **Vakit**, 17 Temmuz 1920.

⁸⁶ “On Gün Mühlet Verildi. Murahhaslarımız 27 Temmuz'a Kadar İmza Hakkındaki Kararlarını Bildirecektir”, **Vakit**, 20 Temmuz 1920; **Vakit**, 21 Temmuz 1920; “İmza Meselesi ve Şurayı Saltanat”, **Vakit**, 22 Temmuz 1920; Tansel, **a.g.e.**, C III, s.169-170.

ve anlaşmanın reddedilebileceğini ifade etmiştir⁸⁷. 27 Temmuz 1920 tarihli “Muahedenin İmzası” başlığı altında Us duygularını geniş anlamda kelimelelere dökmüştür. Yazıda özetle düşülen son felaket milliye tarihimizde emsali olmayan bir hâl olmakla beraber Cenab-ı Haktan istikbale kavuşacağıımızdan ümidi kesmeyiz, siyah matem günleri bir gün sabah ile huzura kavuşacağıına iman edenlerdeniz denmekteydi⁸⁸.

Gazete, 5 Ağustos 1920 tarihli haberinde Sevr sonrası Türkiye haritasını vererek haritanın altına 300 senelik gerileme devresinde elimizde baki kalan cüzi vatan “Saltanat Dairesinin Bir Beşiğinden” ibarettir şeklinde benzetme yapılarak Türklere yaşam alanının bırakılmadığı anlatılmıştır⁸⁹. 12 Ağustos 1920 tarihli nüshasında “Sulh Muahedesi Evvelki Gün İmza Edildi” başlığı altında Sevr’in imzalanmasını matem günü olarak kamuoyuna duyurmuştur. Ufak bir çerçeve içerisine “Bugün Millî Matem Günüdür” başlığı atılmış ve altına şunlar not düşülmüştür:

“Sulh muahedenamesinin imzası istihbar edildiği günün millî matem günü add edilmesi evelce tekarrur etmişti. Bu karar mucibince bugün millî matem günü add edilecek. Bil-cümle İslam ve Türk müessesanı mesdud (kapalı) bulunacaktır. Saat birde her türlü vesait-i nakliye matem alameti olarak beş dakika tevakkuf (durmak) eyleyecektir.”

Aynı sayfada Sevr’e imza atan Reşat Halis, Rıza Tevfik Bey’in, Hadi Paşa’nın aynı zamanda barış anlaşmasının imza edildiği yer yani Sevr binasının (imalathanesi) fotoğrafına yer verilmiştir. Haberde gönül kırgınlığını edebi bir dille anlatmak, kırgınlığın halkın kalbinde, zihninde yer etmesini sağlamak üzere Fuat Hulusi’nin “İnkisar” adlı duygu yüklü şiirine yer verilmiştir.⁹⁰

⁸⁷ **Vakit**, 23 Temmuz 1920; **Vakit**, 24 Temmuz 1920; Çalışkan, **a.g.t.**, s.187-188; Sarıhan, **a.g.e.**, C III, s.137.

⁸⁸ “Muahedenin İmzası”, **Vakit**, 27 Temmuz 1920; Diğer makaleler için bk. “Muahedenin Tatbiki”, **Vakit**, 28 Temmuz 1920; “Yeni Vaziyet”, **Vakit**, 29 Temmuz 1920; “Yeni Hayata Hazırlık”, **Vakit**, 30 Temmuz 1920; “Kabinenin Tebeddülü”, **Vakit**, 1 Ağustos 1920.

⁸⁹ **Vakit**, 5 Ağustos 1920. (Ek-5)

⁹⁰ Şiir şu şekildedir: Gönül, Ey gecenin solgun ümidi. Seni böyle şansız görmeli miydi? Bu anlar bir zaman-ı ilham demiydi. Bu gece ruhlarda bir eza vardır. O sarı çevrenden üzülen acı. Afakı zehirliyor... Bizde acı? Kırıldı mı yoksa fazilet tacı. Namus âleminde vaveyla vardır. Gözümü ne yana çevirsem kara. Her yürekte kanar bu feci yara. İlahi mi, ne hail, muhavvef manzara. Bu topraklarda kanlı maceralar vardır. Didik didik oldu bahar ülkesi. Silinmez bu zulmün koyu lekesi. Maşrika yayıldı ağır gölgesi. Şarkı talan eden bir heva vardır. Çamurlar içinde kıvranan aha. Sille gibi çarpan sefil kakhaha. Dokunmaz mı bir gün gayretu’llaha. O günü bekleyen bir dünya vardır. Sen ey tan yerinin nazlı yıldızı.

Us, “İmzadan Sonra” başlıklı makalesinde Almanya, Bulgaristan Macaristan’a yönelik anlaşmaların İtilaf Devletleri meclislerinde aynen kabul edildiğini dile getirirken acaba Türkler aleyhinde başka bir talep olunacak mı sorusuna cevap aranmıştır. Aynı makalede barış maddelerinin mecliste görüşülüp karara bağlanmasından ziyade üç kişinin onaya gitmesiyle kolayca kaçıldığı anlatılmıştır⁹¹. “Anadolu ve Yunanistan” adlı makalede ise sulhun gereği Yunanlara verilen yerlerin dışındaki şehirlerin boşaltılmasının hukukun gereği olduğu, müzakereler sürerken Müttefikler’in desteğini alan Yunanların asayiş sağlama bahanesi ile Anadolu’da ilerlediği, Boğazlar bölgesinin işgal edildiğini ve bu sebeple Osmanlı Devleti’nin şartları ağır olan barış anlaşmasını imzalamaya mecbur bırakıldığını ele almıştır. Yunan kuvvetleri sulh gereğince çizilen sınırın dışına çıkacak mıdır? Us, burada aslında hukukun gereği yerine getirilmeyeceğini anlatmaya çalışmıştır. Yunan kaynaklarından alınan birtakım haberlere göre Yunanların bu çizgiyi aşmayacağı ihtimalini düşünmenin bile saflık olacağını dile getirerek hukuksuzluğu örneklendirmeye çalışmıştır. “Artık siz de askerlerinize muahedenin tayin ettiği hudut dâhiline ricat etmek üzere emir veriniz.” ifadesiyle yapılan hukuksuzluklara karşı sesini yükseltmeye çalışmıştır⁹². Ardından 30 Ağustos’ta Yunan ordusunun Uşak’ı işgal etme sürecine değinilmiştir. Aynı sayıda Yunanistan’da çıkan Patros gazetesinden alıntılanan “Mustafa Kemal’in Emeli Ne imiş” başlığı altında bir habere yer verilmiştir. Mustafa Kemal’in Türk muahedenamesini kabul ve yahut reddettiğini bilmediklerini, Mustafa Kemal’in Yunan harekâtına karşı Afyonkarahisar ve Uşak arasında bulunduğu, 2.500’e kadar olduğu tahmin edilen kuvvetle Yunan Cephesi’nin bir noktasında bir başarı elde etmek ve askerlerinin maneviyatını yükseltmek arzusunda olduğu yazılmıştır⁹³. Mustafa Kemal, Fahrettin Paşa’yı İzmir Kolordusu Komutanlığına atamıştır⁹⁴.

Hülya diyarının sarışın kızı. Seni de soldurmuş bu hain sızı. Gözünde can veren bir ziya vardır. Söyle bu hasretin yok mudur sonu? Bükmüş öksüz gibi hilal boynunu. Hangi hain eller incitmiş onu? Lebinde acıklı bir dua vardır. Asil evladını esir ettiler. Canavar dişleri kalbini deler. O, fakat hepsine selamet diler. Necip olanlarda bu hata vardır. Bk. (Ek-6)

⁹¹ **Vakit**, 13 Ağustos 1920.

⁹² **Vakit**, 14 Ağustos 1920.

⁹³ Detaylı bilgi için bk. “Yunanlar Uşağı İşgal Ettiler”, **Vakit**, 1 Eylül 1920; **Vakit**, 2 Eylül 1920.

⁹⁴ **Vakit**, 11 Ekim 1920.

Bu sırada Wilson Prensipleri'ne istinaden doğuda pay almak isteyen Ermeniler de Doğu Anadolu'da işgal harekâtına girişmiştir. 29 Eylül'de Sarıkamış'ı işgal etmişlerdir. Atina'da çıkan Proodos gazetesi Anadolu'dan aldığı haberde Mustafa Kemal'in Ermenistan ile müzakere ederek doğuda bulunan orduları başka cephelere çekme gayesinde olduğu belirtilmekteydi⁹⁵. Ancak Erivan hükûmeti millicilere karşı savaş ilan etmişti⁹⁶. 20 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa tarafından askerî harekât için izin alan Kazım Paşa'ya 21 Ekim'de İsmet ve Fevzi paşalar tarafından Ermeni ordusunun yok edilmesi görevi verilmiş, 10 Kasım'da milliciler Kars'ı, Gümrü'yü işgal etmiş Iğdır'da Ermenilere büyük zayıatlar verdimiş, Erivan tahliye edilmiş ve birçok Ermeni esir düşmüştü. Mustafa Kemal bu başarısından ötürü Kazım Paşa'yı tebrik etmiş ve rütbesini ferikliğe⁹⁷ yükseltmiştir. Rumca gazeteler Ermenistan'ın vaziyetinin ümitsiz olduğu yönünde yayınlar yapmıştır. 2-3 Aralık Taşnak hükûmetini temsil eden Hatissiyân başkanlığındaki Ermeni Kurulu arasında Gümrü Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma gereğince Ermenistan 1918 senesindeki (Brest Litovsk) arazisine dönmüştür. Kars, Sarıkamış, Iğdır, Kulp, Kağızman yeniden kazanılmıştır⁹⁸. Çok sayıda top ve tüfek teslim alınmıştır. Ermeniler millicilere karşı koyamaz hâle gelmiştir⁹⁹. Gazete, Anadolu'daki direnişin canla başla yürütüldüğünü kanıtlamak adına Journal d'Orient muhabirinin Eskişehir ve Ankara'daki gözlemlerine yer vermiştir. Eskişehir için şunları not etmiştir:

“Eskişehir, son zamanlarda pek çok değişmiştir. Mustafa Kemalciler bu şehre bir harb tuvaleti yapmışlardır. İstasyonda hummalı bir faaliyet var her yerde askerler iş ile meşgul. Uzaklardan boru ve trampet sesleri işitiliyor, diğer taraftan bir Hilal-i Ahmer treni mecruh (yaralı) ve hastalar için hazırlık yapıyor. İş bu istasyonda vagonlara silah ve cephaneler yükleniyor¹⁰⁰.”

⁹⁵ “Mustafa Kemal'in Ermenistan ile Müzakeratı”, **Vakit**, 4 Ekim 1920.

⁹⁶ **Vakit**, 10 Ekim 1920; “Oltu ve Sarıkamış'ın Tahliyesi”, **Vakit**, 17 Ekim 1920.

⁹⁷ **Vakit**, 1 Aralık 1920.

⁹⁸ Ermeniler Kars, Ardahan, Gümrü'yü 10 Aralık'ta terk etmişlerdir. Bk. **Vakit**, 11 Aralık 1920.

⁹⁹ “Ermenistan'daki Harekât-ı Harbiye Hakkında Son Haberler”, **Vakit**, 10 Kasım 1920; “Kars'ın Sükûtundan Sonra”, **Vakit**, 11 Kasım 1920; Tansel, **a.g.e.**, s.237-244; Karabekir, **a.g.e.**, s.847-867; Azerbaycan'da bir Türk mandası tesisine kalkışan bazı millici subaylar ve turan taraftarı bazı tatarlar Bakü'de gözaltına alınmışlardır. Bk. “Mütarekeden Sonra Ermenistan'da Vaziyet”, **Vakit**, 3 Aralık 1920; “Batım'un Mukadderatı ve Ermenistan Ahvalı”, **Vakit**, 2 Aralık 1920. “Ermenistan ile Müzakeratı Sulh iyenin Hitamı”, **Vakit**, 6 Aralık 1920.

¹⁰⁰ “Anadolu Haberleri” **Vakit**, 12 Kasım 1920.

Vakit'in tüm manşetleri ve Asım Us'un tüm yazıları irdelendiğinde Batılı devletlere karşı verilen Türk ulusunun bağımsızlık mücadelesinin haklılığını her sayfada görmek mümkün olmuştur. Yukarıdaki pasajdan da anlaşılacağı üzere gazete dış gözlemcilerin izlenimlerine yer vererek de Türk Kurtuluş Savaşının hukuksal boyutunu ortaya koymaya çalışırken objektif davranmaya çalışmıştır diyebiliriz.

SONUÇ

Millî Mücadele'nin hemen hemen her aşamasına tanık olan Asım Us, Türk Kurtuluş Savaşı'nın haklılığını ve hukuksal boyutunu yazılarında dile getirmeye çalışmıştır. Bu çabalarını da Wilson Prensipleri'ne ve uluslararası hukuka göre temellendirmeyi bir vicdan borcu olarak görmüştür. Hayatını adanmış olduğu gazetesinde Anadolu harekâtının her aşamasını İstanbul halkına duyurmayı bir amaç edinmiştir. İzmir'in Yunanlar tarafından haksız yere işgal edilmesini gazetesinin ilerleyen nüshalarında manşetine ve köşe yazısına taşıyarak belleklerde yer edinmesini sağlamıştır. Asım Us, Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup olana Almanya, Bulgaristan ve Avusturya Macaristan ile yapılan anlaşmalar ile Osmanlı Devleti'ne yönelik yapılmak istenen anlaşmaları kıyaslayarak Batı'nın haksız ve ikircikli politikalarını gözler önüne sermeyi de ihmal etmemiştir. Us'un İstanbul hükûmetine bel bağlamayarak Anadolu'nun ortasında bir meclis açılması gerektiğini her fırsatta dile getirmesi bizlere millî iradeye ne kadar önem verdiğini ve Mustafa Kemal Paşa'nın idealleri doğrultusunda ne denli hareket ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda ilerde Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini atacak olan şahsiyetlerin özgeçmişini gazetesinde vermeyi ihmal etmemiştir. İlk olarak Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa'nın biyografisine yer vererek onu Anafartalar kahramanı olarak tanıtmayı -Kurtuluş Savaşı'nın liderini belirlemek açısından- manidardır. Daha sonra ise İsmet ve Fevzi paşaların tanıtıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda Millî Mücadele'nin çekirdek kadrosunun zaman içinde halka tanıtıldığını görmekteyiz. Yine gazetede Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenme ve ihtilal safhası detaylandırılırken Vakıt'in olumsuzlukları görmezden gelerek halkın ve ordunun moral kaynağı olduğunu görmekteyiz. Örnek olarak Mustafa Kemal Paşa'nın idam kararının gazetenin ikinci sayfasında ve okuyucunun göremeyeceği bir şekilde verilmesi gösterilebilir. Asım Us, Türk Kurtuluş Savaşı'nın haklılığına sonuna kadar inanmış ve İstanbul hükûmetinin sansür baskılarına rağmen Anadolu'daki gelişmelerden İstanbul halkını haberdar etmiştir. Osmanlı Devleti'nin geleceğinin ele alındığı San Remo Konferansı'na ilişkin olarak da Türklerin peşin olarak suçlu görüldüğünü, hukuktan kaynaklanan haklarının verilmemesini, Batılı devletlerin Almanya ve Bulgaristan'a davranışları gibi Türklere davranmadıklarını kaleme almıştır. Sevr'e giden sürecin detaylarını hem Vakıt gazetesinde hem de Us'un köşe yazılarında görmek mümkündür. Asım Us, Sevr Anlaşması'nın maddelerini analiz etmiş ve bu

anlaşmanın Türklere zorla imzalatılması için Yunan taarruzunun başlatılmasını da adaletsizlik olarak görmüştür. Alınan kararları Türkler açısından bir idam hükmü olarak değerlendirmiştir. En olumsuz günlerde dahi ümitlerin kaybolmaması için halkın moral seviyesini yüksekte tutmayı başaramıştır. Zira Sevr'in imzalandığı günü yas günü olarak ilan etse de Asım Us, galibiyetin bir gün mutlaka geleceğini ve yurdun düşman istilasından kurtulacağını ümit etmiş ve inanmıştır. Us, Kazım Karabekir'in Ermenilere karşı kazandığı başarı sonucunda imzalanan Gümrü Antlaşması'nı Batı Cephesi zaferinin bir müjdeleyicisi ve ön sözü olarak görmüştür. Us, mücadelenin Batılı devletlerden ziyade Yunanistan ile yapıldığını doğuda barışın ve huzurun sağlanması için İzmir ve Trakya'nın boşaltılması gerektiğini her defasında dile getirmiştir. Bu dileklerini de daima gazetede ki köşe yazılarına taşıyarak anlatmaya çalışmıştır. Zira ona göre Türk nüfusu her daim Rum nüfusundan fazlaydı. Bu haklılığı istatistiksel verilere dayandırarak ve gazete sütunlarına taşıyarak dünya kamuoyuna duyurmayı vicdani bir görev saymıştır. Bu sebeptendir ki ona göre Türklere yaşam hakkı verilmeliydi. İstanbul hükümetleri sıklıkla değişse de kurulan hükümetlerin İngilizlerin emrine boyun eğdiklerini, Anadolu'dakiler gibi vatanperver olmadıklarını dile getirmiştir. Özellikle Damat Ferit Paşa'nın teslimiyetçi siyasetini ağır bir dille eleştirilmiştir. Bu çalışma ile Asım Us'un gözünden Millî Milli Mücadele'nin hukuksal boyutunun ve haklılığının panoraması verilirken Vakıf'ın Millî Mücadele için bir moral kaynağı aynı zamanda halkı bilgilendirme işlevini üstlenmiş olduğunu görmekteyiz.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

İngiliz Arşivi

Taha Toros Arşivi

TBMM Arşivi

Resmî Yayınlar

Parlamento Tarihi, C.5,D.6, (1939-1943).

3. Dönem Tercüme-i Hâl Varakası.

TBMM Albümü, C.1, (1920-1950).

TBMM Zabıt Ceridesi, C.I, D.III, 14 Kasım 1927, s.29.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.8, D.I, 1 Şubat 1921, s.38-39.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.9. D.1, s.321-322.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.12, D.1, 5 Ağustos 1921, s.18-19.

Ansiklopediler

Cumhuriyet Ansiklopedisi

İslam Ansiklopedisi

Modern Türkiye’de Siyasi Düşünceler

Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi

Gazeteler ve Dergiler

Gazeteler

Cumhuriyet

Milliyet

Takvim-i Vakayı

Vakit

Dergiler

Atatürk Araştırma

Belleten

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları

Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Türkiye Sosyal Araştırmaları

Araştırma ve Tetkik Eserler

Adıvar, Halide Edip, **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Can Yayınları, İstanbul 2007.

Akbayar, Nuri, Koloğlu, Orhan, **Gazeteci Bir Aile Us'lar**, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara 1996.

Akşin, Sina, **İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele**, C I, İş Bankası, Ankara 1998.

Akyüz, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

Altay, Fahrettin, **10 Yıl Savaş ve Sonrası**, Eylem Yayınları, 2008.

Apak, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990.

Armaoğlu, Fahir, **Siyasi Tarih**, Alkım Yayınları, İstanbul 2004.

Atatürk, **Nutuk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, 2. Cilt (1915-1919), Kaynak Yayınları, Ankara, İstanbul 1999.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

Atay, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul 1999.

Atay, Falih Rıfkı, **Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1999.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, C I, Remzi Kitapevi, 10. Baskı, İstanbul.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1966.
Başbuğ, İlker, **Mustafa Kemal (1881'den 1923'e)**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2012.

Bay, Austin, **Atatürk**, Pegasus Yayınları, İstanbul 2011.

Bayar, Celal, **Ben de Yazdım**, C 8, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

Bayar, Celal, **Ben de Yazdım**, C 5, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

Bayar, Celal, **Ben de Yazdım**, C 7, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

Baykal, Bekir Sıtkı, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.

Baykal, Hülya, **Türk Basın Tarihi (1831-1923)**, Afa Matbaacılık, 1990.

Bayrak, Orhan, **Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü, (1831-1993)**, Kül Yayınları, İstanbul 1994.

Belen, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara 1983.

Bıyıklıoğlu, Tefvik, **Atatürk Anadolu'da**, Cumhuriyet Yayınları, 2000.

Cebesoy, Ali Fuat, **Millî Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul.

Çalışkan, Elif, **Sevr Anlaşması Görüşmeleri ve Kabulünün İstanbul ile Anadolu Basınına Yansımaları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

Çalışlar, İpek, **Atatürk**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.

Çalışlar, İzzettin, **On Yıllık Savaş**, İş Bankası, İstanbul 2010.

Çapanoğlu, Münir Süleyman, **Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar**, Hür Türkiye Dergisi Yayınları, İstanbul 1962.

Çekiç, Orhan, **İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e II**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015.

Çerkez Ethem, **Anılarım**, Berfin Yayınları, 2005.

Çetin, Nurten, **Son Sadrazam Tevfik Paşa**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2011.

Çıtır, Şerife, **Mehmet Asım'ın Vakit Gazetesindeki Millî Mücadele Dönemi Yazıları (1919-1921)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.

Demirel, Ahmet, **İlk Meclisin Vekilleri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

Dinamo, Hasan İzzet, **Kutsal İsyân 1**, Tekin Yayınevi, İstanbul 2010.

Fromkin, David, **Barışa Son Veren Barış**, Sabah Kitapları, İstanbul 1989.

Gazel, Ahmet Ali, **Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey'in Siyasi Hayatı (1908-1913)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2000.

Gezgin, Hakkı Süha, **Edebi Portreler**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.

Goloğlu, Mahmut, **Sivas Kongresi**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.

Goloğlu, Mahmut, **Erzurum Kongresi**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.

Gökbilgin, Tayyib, **Millî Mücadele Başlarken**, Kronik Yayınları, İstanbul 2018.

Gündüz, Asım, **Hatıralarım**, Kervan Yayınları, İstanbul 1973.

Gürer, Turgut, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.

Hatipoğlu, Süleyman, **Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009.

İğdemir, Uluğ, **Heyet-i Temsiliye Tutanakları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

İnönü, İsmet, **Defterler (1919-1973)**, Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

İnönü, İsmet, **Hatıralarım**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2018.

İnuğur, Nuri, **Türk Basınında İz Bırakanlar**, Der Yayınları, İstanbul 1988.

Jaeschke, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.

Kansu, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

Karabekir, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, Merk Yayıncılık, İstanbul 1988.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Vatan Yolunda**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Kısakürek, Necip Fazıl, **Babıali**, C 19, Büyük Doğu Yayınları, 1999.

Kinross, Lord, **Atatürk**, Altın Kitaplar, İstanbul 2007.

Koloğlu, Orhan, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Basın**, İletişim Yayınları, Ankara 1992.

Kutay, Cemal, **Çerkez Ethem Dosyası**, C I, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1977.

Mango, Andrew, **Atatürk**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2006.

Miralay Mehmet Arif, **Anadolu İnkılabı (1919-1923)**, Arba Yayınları, İstanbul 1992.

Mikusch, Dagobert Von, **Avrupa ile Asya Arasındaki Adam**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2009.

Mücellidoğlu, Ali Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C 3, Mars Matbaa, Ankara 1968.

Nadi, Yunus, **Birinci Büyük Millet Meclisi**, Cumhuriyet Yayınları, 1998.

Okyar, Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980.

Okyar, Osman, Seyitdanlıoğlu, Mehmet, **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.

Oral, Fuat Süreyya, **Türk Basın Tarihi, (1919-1965)**, C 2, Yeni Adım Matbaası, Ankara 1968.

Orbay, Rauf, **Cehennem Değirmeni**, Emre Yayınları, İstanbul.

Orbay, Rauf, **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2018.

Önal, Sami, **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, Litaratür Yayınları, İstanbul 2002.

Özakman, Turgut, **Vahdettin, Mustafa Kemal ve Millî Mücadele**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2012.

Özalp, Kazım, **Millî Mücadele (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.

Özbey, Mustafa, vd., **Mütareke Dönemi Basını**, Minel Yayınevi, Ankara 2016.

Özkaya, Yücel, **Millî Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014.

Öztoprak, İzzet, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, İş Bankası, Ankara 1981.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C III, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

Selek, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1966.

Selek, Sabahattin, **Millî Mücadele**, Örgün Yayınları, İstanbul 1982.

Sherrill, Charles H., **Bir Amerikan Büyükelçisinin Gözünden Gazi Mustafa Kemal**, Karakarga Yayınları, İstanbul 2018.

Sonyel, Salahi, **Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

Sperco, Willy, **Mustafa Kemal Atatürk**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2011.

Tansel, Salahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, C I, MEB, İstanbul 1991.

Tevetoğlu, Fethi, **Atatürk’le Samsun’a Çıkanlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

Tezcan, Asuman, **Ahmet Emin Yalman: Dönemi ve Gazeteciliği**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2007.

Topuz, Hıfzı, **100 Soruda Türk Basını**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.

Toros, Taha, **Kurtuluş Savaşında Çukurova**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, C I, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, 2. Cilt, 5. Kısım, 2. Kitap, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, Ankara 1973.

Türk İstiklal Harbi, 7. Cilt, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, Ankara 1975.

Us, Asım, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, Kitabevi, İstanbul 2012.

Us, Asım, **Hatıra Notları**, Kitabevi, İstanbul 2012.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, **İlk Meclis**, Cumhuriyet Yayınları, 1999.

Yalçın, Hüseyin Cahit, **Edebiyat Anıları**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1975.

Yalman, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, 1. Cilt (1888-1922)**, İstanbul 1997.

Makaleler

Akandere, Osman, “İdam Mahkûm Edilen Bir Hükûmet: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İlk İcra Vekilleri Heyeti Hakkında Çıkarılan İdam Kararları”, **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 2008-II, s.185-241.

Çetinkaya, Doğan, “Hüseyin Cahit Yalçın”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C 3, İstanbul 2007, s.314-329.

Ertan, Ali Erhan, Özgün, Tevfik Orçun, “Birinci Dünya Savaşı Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı”, **Türkiye Sosyal Araştırmaları Dergisi**, Yıl 20, S 3, 2016, s.552-572.

Ertan, Temuçin F., “Sevr ve Lozan Anlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S 58, Bahar 2016, s.21-37.

Huyugüzel, Ömer Faruk, “Hüseyin Cahit Yalçın”, **İslam Ansiklopedisi, Türk Diyanet Vakfı**, C 43, İstanbul 2013, s.300-301.

Jaeschke, Gothard, “Mondros’a Giden Yol”, **Belleten**, C XXVIII, S 109, 1964, s.152.

Öztürk, Salahattin, vd., “Hakkı Tarık Us”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2012, s.188-189.

Özyürek, Mustafa, “Millî Mücadele Dönemi’nde İstanbul Basını’nın Anadolu’dan Haber Alma Kaynakları”, **Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu 19-21 Ekim 2006 Elazığ**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018.

Varlık, Bülent, “Mütareke ve Millî Mücadele Basını”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1202.

Yavuz, Bige, “1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşmasının Hazırlık Aşaması”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 8, Mart 1992, s.273-308.

Yüksel, Nahit, “Tanin (1922-1925)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 95, Bahar 2017, s.1-4.

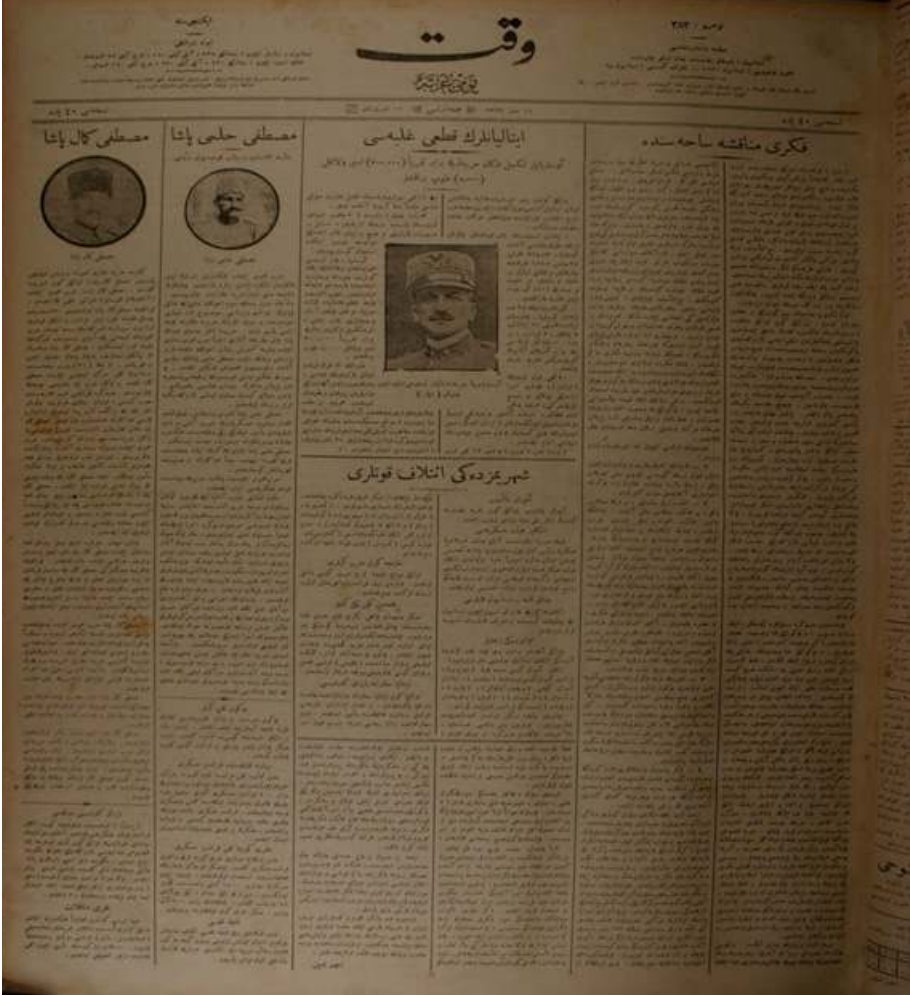

EKLER

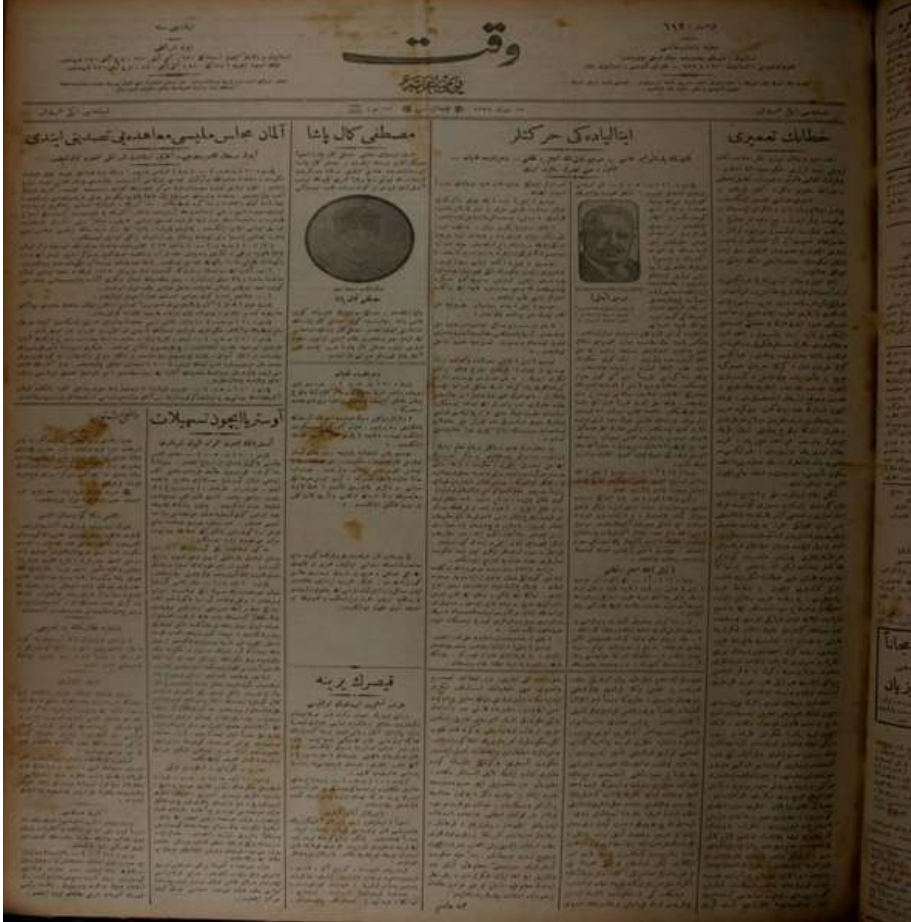
Ek-1: Hakkı Tarık ile Mehmet Asım kardeşler ortadaki görünen kardeşleri Hasan Rasim (**Taha Toros Arşivi**)

Ek-2: “Mustafa Kemal Paşa”, (Vakit, 16 Kasım 1918)

Ek-3: (Vakit, 12 Temmuz 1919)

Ek-4: Anadolu Harekâtını İdare Edenler: Mustafa Kemal, İsmet Bey ve Kavaklı Fevzi (Vakit, 4 Temmuz 1920)

وقت

17 Temmuz 1920 Pazartesi 10. Sayı

استقبال اقلیدہ

... (Text about the reception of the 'Aqlid' group)

امیر چہنندہ وضیت

... (Text about the situation of Amir Chehneh)

ایک نئی

... (Text about a new development)

قرآنہ - آلیا

... (Text about the Quran and Aliya)

لوئردہ مذاکراتی

... (Text about the Loirdh negotiations)

آلیا احوال

... (Text about the conditions of Aliya)

سن زومن صلی

... (Text about the 'Sun of the World')

له چہنندہ

... (Text about 'Le Chehneh')

آلیا زواریت لیلی

... (Text about Aliya's 'Zawariyat Lili')

آلیا زواریت لیلی

... (Text about Aliya's 'Zawariyat Lili')

Ek-5: Üç i'tila (yükseliş) asırdan sonra üç inhitat (gerileme) asra, Haritanın altında: Elimizde Baki Kalan Cuzi Vatan O Büyük Saltanat Dairesinin Bir Beşiğinden İbaret (Vakit, 5 Ağustos 1920)

معاهدتک امضای بوکونه قالدی

(۱۹۱۹-۲۰) - بوکون (۲۰) - معاهدتک امضای بوکونه قالدی

اوج اعتلا عصرندن صوگرا اوج انحطاط عصری

آیاتلر لیکه حاتی صاحبرنی اولون برتر اوج بوز ستون اوج منصفه ارض اولستکه بویوک برسلیقت فارمنی چوره کثیر شایق

بویوک سوره عجزده کوره بوکونه سوره اوردن بویوک ساهینسین لفا لیلوقه حاتی اول ایوانک بوز اوج اوج کاه

رومانیانک وضعیت

چیرکته دایلم و دیکر نول

دایلم چیرکته بوردنه اوج وضعیت بوردنه

بیرکته

آنگه و آنگهس اوج اوج بوردنه - اوج بوردنه بویوک سوره اوردن بویوک ساهینسین لفا لیلوقه حاتی اول ایوانک بوز اوج اوج کاه

حریدن صلحه

بیرکته دایلم و دیکر نول

دایلم چیرکته بوردنه اوج وضعیت بوردنه

آنگه و آنگهس اوج اوج بوردنه - اوج بوردنه بویوک سوره اوردن بویوک ساهینسین لفا لیلوقه حاتی اول ایوانک بوز اوج اوج کاه

اوج انحطاط عصری اوج اعتلا عصری

اوج انحطاط عصری اوج اعتلا عصری

اوج انحطاط عصری اوج اعتلا عصری

اوج انحطاط عصری اوج اعتلا عصری

اوج انحطاط عصری اوج اعتلا عصری

اوج انحطاط عصری اوج اعتلا عصری

